

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 146 (27)**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 30. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 87 Asutawa Kogu liiket.

Walitsuse lauas: rahaminister **J. Kukk**, peaminister **J. Tõnisson**, siseminister **A. Hellat**, kohtuminister **J. Jaakson**, töö- ja hoolekandeministri abi **A. Tulp**.

P ä e w a k o r d:

1. Wabariigi Walitsuse teadaandmine Tütarsaarte kuuluwuse kohta.

2. Seaduseelnõu Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendamise kohta — III lugemisel.

3. Seadus riigikassa emissiooni õiguse suurendamise kohta — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

4. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**, pärast abiesimees **J. Westholm**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

1. Päewakorra Juhataja J. Seljamaa: Awan Asutawa Kogu koosoleku.

Päewakord on Asutawa Kogu liikmetele laiali saadetud. Juhatus teatab, et peale nende punktide, mis päewakorras on üles märgitud, tuleb tänasesse päewakorda weel üles wõtta küsimine siseministrile rahwaesitajate Sorokin'i, Stackelberg'i ja Bock'i poolt nende isikute kohta, keda siseminister on otsustanud kihutustöö pärast Eesti wabariigi piiridest wälja saata. Et siseminister siin on, siis teen ettepaneku küsimine esimesena päewakorda wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawana murega on ettepanek wastu wõetud. Palun sekretääri ette kanda.

2. Akl-te **A. Sorokin'i**, **G. Stackelberg'i** ja **M. Bock'i** küsimine siseministrile Wene waimulikkude wäljasaatmise kohta.

Sekretäär **H. Raudsepp** (loeb): Eesti Asutawale Kogule. Palume wastu wõtta ja Wabariigi Walitsusele ette panna alamalleiduw küsimine.

Mõni päew tagasi kuulutati paljudele Wene õigeusu waimulikkudele ja kõigile Tallinna Wene kirikute eestseisjatele siseministri määrus, nende Eesti piiridest wäljasaatmise üle riigiwastase kihutustöö eest wäljamaal ja selle eest, et nad samme olla astunud selleks, et takistada Wenemaa peapiiskopi Eestisse sõitu õigeusu kirikuelu korraldamiseks.

Rahwasaadik **A. Sorokin'i** kirjalikule palwele, lubada teda tutwuneda süüdistusmaterjaliga, kirjutas siseminister resolutsiooni: „Mitte lubada.“

Nii on ühelt poolt täitsa teadmata, millel põhjeneb siseministri korraldus, teiselt poolt aga on olemas küllalt põhjust oletada, et siseministri korraldus end ebaarusaamisega seletada laseb, sest et Wene õigeusu waimulikud Eestis, peale kirikusse ja ususse puutuwate küsimuste, millegi muuga tegemist ei ole teinud; süüdistamine riigiwastases tegewuses kuulub aga raskete süütegude hulka ja nõuab sellepärast asjas awalikult talitamist.

Sellepärast küsime meie: 1) Kas teab Wabariigi Walitsus ülemalnimetatud wäljasaatmise määruse olemasolu? 2) Mis andis põhjust selle määruse tegemiseks? 3) Milles awaldis wäljasaadeta wate riiklikult kahjulik tegewus?

Tallinnas, juunil, 1920. a.

Alla kirjutanud Asutawa Kogu liikmed: **A. Sorokin**, **G. Stackelberg** ja **M. Bock**.

Siseminister **A. Hellat**: Akt, mida akl. härra Sorokin näha tahtis, on administratiiw asutuste akt ja seaduse järele ei ole ma kohustatud kellelegi neid akte näitama. See õieti ripub ära asutustest, kas akti näidata wõi mitte. Mina ei leia wõimalust seda akti näidata ja ei

tee seda ka mitte edaspidi. Asja kohta wõin niipalju seletust anda, et mina ja iga teine Asutawa Kogu liige, wälja arwatud need, kes küsimusele alla on kirjutanud, minuga ühes nõus on, et Wene pappidel meie maal waenulik seisukord on riigi vastu. (Wahelhüüe: Wene pappid ei ole, on preestrid.) Wene papid wõisid ainult niikaua siin püsida, kui neid Wene walitsus teotas, nüüd kus see walitsus ära on kadunud, siis ei jõuta kiriku katustki ära parandada. On loomulik, et Wene papid meie Eesti riigi iseseiswusest teada ei tahagi, et see nende lihtsalt surm on, ja sellepärast ei ole ka mitte loota, et nad mingisugust sümpaatiat meie iseseiswuse vastu tunneksid, ja mina arwan, kui meie nende seisukohal oleksime, meie just sama wiisi oleksime toimetanud. Kui nad oleksid jäänud ainult pealtwaatajaks ja oma arwamisi ja soowe eneses ära warjanud, siis ei oleks muidugi pruukinud mingisuguseid abinõusid nende vastu tarwitusele wõtta, aga niisugusele passiw-seisukohale pole nad mitte jäänud. Nad on Wene alamad ja sellepärast kui wõõrad peawad nad ennast meie piiril wiibides korrektselt ülewal pidama, kuid seda nad teinud ei ole. Muuseas preester Aristow on omal ajal kirjutanud pika kirja loode walitsuse siseministrile, milles tema pöörab siseministri poole, kui ainuõigustatud walitsuse esitaja poole, palub enesele ja kirikule abi, millest wälja paistab, et tema meie riigikorda ja asutusi igapidi ignoreerib. (Wahelhüüe: Kas seda ette kanda ei saa?) Ma seda ette ei kannan. Niisamasuguse seisukorra on wõtnud ka teised Wene preestrid. Nad eitawad seda korda, mis meil loodud on. Meil on kirik lahutatud riigist, see on niisamuti maksew neil, ja igatahes selle korraga tuleb juba rehkendada, on nad seega nõus wõi mitte. Sellest arwasin mina küllalt olewat, et nende vastu abinõusid tarwitusele wõtta. Sõjaministriga läbi rääkides, on meil õigus neile ette panna siit riigipiiridest lahkuda, wõi kui nad seda mitte ei tee, neid interneerida. Ei tee nad seda, wõi ei saa nad seda teha, see on nende asi. Siis igatahes interneerime neid ja saadame kloostriisse, kus nad kõikidest lahutatud on, et igatahes seda ühendust, mis neil praegu wälisilmaga on, kirjalik, suusõnaline ja isiklik, et seda ühendust lõpetada. Kui

selle seletusega küsimuse andjad mitte rahul ei ole, siis ma palun arupärimisega esineda ja siis wastan ma arupärimise peale.

Juhataja **J. Seljamaa**: Mille kohta Teie sõna soowite, akl. Sorokin? (A. Sorokin, wn.: Ma soowin üht täiendawat küsimust weel ette panna, milleks mul kodukorra järele õigus on.) Olge niilahke.

A. Sorokin (wn.): Я нахожу, что министр по существу вопроса не ответил, и потому...

Juhataja **J. Seljamaa**: Tuletan otsekohe meelde, et Teie tahate täiendawat küsimist ette panna; annan Teile ainult sõna küsimise ettepanemiseks, kuid mitte ministri seletuse arwustamiseks.

A. Sorokin (wn.): Я спрашивал, в чем выразились противоправительственные действия священников, но этого не услышал...

Juhataja **J. Seljamaa**: Igatahes, härra Sorokin, ma tuletan Teile teistkord meelde, et ma andsin teile sõna täiendawa küsimise ettepanemiseks.

A. Sorokin (wn.): Мои дополнительные вопросы в том именно и заключаются, что я прошу министра сообщить, какие именно действия и проступки совершили священники.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on korra kohta rahwaesitajal Oinas'el.

A. Oinas (sd.): Küsimus ei ole mitte rhs. Sorokin'i sõnaõiguses, waid üldise tähendusega, kas wõib küsimise ettepanija sõna wõtta wõi mitte. Kui Asutawa Kogu juhataja tahab wahet teha küsimise ja arupärimise wahel ja asub sellele seisukohale, et küsimise puhul ei anta kellegi sõna peale walitsuse esitaja, siis ei ole see mitte õige. Minu teada on teistes riikides, näiteks Inglismaal asi teisiti. Seal on igal küsimise ettepanijal õigus walitsuse seletuse peale sõna wõttes oma seletust selle kohta anda, kas ta walitsuse esitaja seletusega rahul on wõi mitte. Minu teada on Inglismaal neljal koosolekul nädalas 1 tund küsimiste jaoks pühendatud. Seal pannakse aastas umbes 5000 kunni 6000 küsimist ette. Muidugi, waidlusi seal olla ei saagi. Sellepärast minu arwates ei ole ka meil

mõtet küsimise ettepanijale võimalust anda walitsuse esitaja seletuse peale sõna võtta. Minu ettepanek seisab selles, et küsimise ettepanijal on õigus walitsuse esitaja sõnade peale seletust anda, kas ta nendega rahul on või mitte.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on korra kohta rahwaesitajal Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Korra kohta sõna võttes tõendan mina, et ma selle ettepaneku vastu olen, mis siin ette toodi. Inglismaal ei ole nädalas mitte 4 waid 5 kawakindlat koosolekut. Teiseks ei ole need mitte esimese päewakorra-punktina, waid kolmandana, neljandana. Walitsuse esitaja seletuse järele ette pandud küsimise peale pikemaid waidlusi lubada ei või. Ühte võimalust aga Asutaw Kogu keelata ei saa, see on, et inimene wastab, kas ta antud seletusega rahuldatud on või mitte. Minu arwates tuleb härra Sorokin'ile, kui küsimise esimesele allakirjutajale, sõnaõigus anda.

Juhataja **J. Seljamaa**: Meie kodukorra järele on selles asjas õigus kahel poolt ja kahel vastu kõnelda. Rhs. Anderkopp on selle ettepaneku vastu. Faktiliselt märkuseks on sõna rahwaesitajal Oinas'el.

A. Oinas (sd.): Rhs. Anderkopp'i seletuse peale pean tähendama, et mind see ei huwita, mitmendaks punktiks küsimine Inglis parlamendis on. Minu teada ei ole härra Anderkopp mitte Inglismaal olnud ja tarwitab neidsamu allikaid, mida minagi tarwitan. Seal on nii, et määratakse 1 tund neli korda nädalas küsimiste jaoks, mitte et need esimeseks päewakorra-punktiks oleks. Ma tahaksin seda weel meelde tuletada, et Saksamaal näiteks, kui küsimus on 3 liikme poolt sisse antud, siis on nende esitajal õigus walitsuse esitaja seletuse järele sõna võtta, nõnda, et minu arwates praktika, mida siin tahetakse maksma panna, ei wasta lääne parlamentide praktikale.

Juhataja **J. Seljamaa**: Panen rhs. Oinas'e ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Rhs. Oinas'e ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud.

Sellega on Asutaw Kogu otsustanud sisuliselt selles küsimuses mitte sõna anda. Rhs. Sorokin on täiendawad küsi-

simised ette pannud. Ma küsin, kas härra siseminister on nõus nende küsimiste peale wastama.

Siseminister A. Hellat: Mina ei leia, et need küsimised täiendawad küsimised oleksid. Minu arwamise järele on need needsamad, mis algküsimises on ette pandud ja mille peale ma wastuse andsin; kui teie nendega rahule ei jää, siis palun ma arupärimise sisse anda.

3. Wabariigi Walitsuse teadaandmine Tütarsaarte kuuluwuse kohta.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud rahwasaadikuud! Eesti wabariigi walitsemise ajutise korra kinnitamisel määras Asutaw Kogu 4. juulil 1919. a., et Eesti wabariigi maa-alasse kuuluwad ka Suur- ja Wäike-Tütarsaar. Juba sel ajal, kui see üldiselt tuttawaks sai, on Soomemaal awaliku arwamise poolt teatawal wiisil nii nagu ärewust tunda, et kuidas Eesti Asutaw Kogu on need saared Eesti wabariigi maa-alasse arwanud, ilma et oleks sellekohaseid lepinguid tehtud Soome-maaga. Weel rohkem on aga siin ajajooksul süwenemas arusaamine, et meie poolt see otsus on tehtud arusaamatuse tagajärjel. Soome walitsusringkondades on selle kohta õige palju mõtteid wahtatud ja on Eesti esitajale Soomes sellekohaseid küsimusi ette pandud, et seletust saada, kuidas seda mõeldakse ja mis tahetakse teha, et arusaamatust, mis selle läbi nüüd mõlema maa wahel tekib, kõrwaldada. Wälisminister pani sellepärast maikuul Wabariigi Walitsusele ette, et seisukoht wõetaks, kas mõlemad Tütarsaared tulewad lõpulikult Eesti maa-ala hulka arwata, nagu see Eesti wabariigi ajutises walitsemise korras on määratud, või tuleb selle, kui ajutise seisukohawõtmise peale waadata, mida siis weel muuta võib. Wabariigi Walitsus otsustas, et selgus tuleks muretseda, kuidas on mõlema Tütarsaare riikliku kuuluwusega lugu olnud warem, ja kuidas lugu elanikkudega on. Siseministrile tehti ülesandeks selle kohta teateid koguda. Nüüd selgub, et ei ole sugugi kahtlust, et mõlemad Tütarsaared on Wene ajal Wiiburi kubermangu piirides olnud. Mõlemal saarel elutsewad soomlased on olnud Wene ajal tuletorniülemateks ja nende teenijateks.

Soomlased on tuletorniülema ära saatnud omal ajal ja nüüd on meie tuletornide ülema seletust mööda Tütarsaarte tuletorni üle walitsemine soomlaste käes. Sellepärast arwab nüüd Wabariigi Walitsus, et meil ei maksa Tütarsaari Eesti wabariigi maa-alasse mitte nõuda, waid meie teeksime wälisministrile ülesandeks Soome walitsuse ees seletusega esineda, et Eesti Wabariigi Walitsus Tütarsaari Soome maa-alasse kuuluwateks arwab. Enne pidi sellest aga Asutawale Kogule teatama, et Asutaw Kogu seisukohta saaks wõtta, kas seda küsimust nii lihtsalt ära otsustada, wõi asja sellekohasesse komisjoni anda. Walitsuse esitajate seletust ära kuulates, peab Asutaw Kogu läbi kaaluma, missugust seisukohta wõtta, et walitsus oma lõpuliku otsusega esineda wõiks Soome walitsuse ees. Eesti-Wene rahulepingu tegemise puhul on sellest küsimusest jutt olnud, ja seal on iseäranis mereasjatundjate poolt rõhutatud, et Tütarsaared wõrdlemisi tähtsad on laewaühenduse asjus Wenemaaga ja muude riikidega. Lähed sealt ju laewatee mööda, ja kelle käes Tütarsaared on, sellest oleneb ära ka laewasõidu wabaduse walwe ja laewasõidu korraldamine. Meil on kahtlemata soowitaw, et need saared ennem Soome maa-alasse kuuluksid, kui mõnele muule riigile, kui nad mitte Eesti omad ei oleks. Et meil aga raske on neid Eesti riigile nõuda, kuna rahwuswaheline printsiip selle wastu käib, siis on wast kõige parem, kui see küsimus lahitseks ei jääks, waid et juba riiklik seisukoht sedawõrd selguks, et pärast iseäralikke kahtlusi ei tekiks ja nii wõimalusi ei annaks soowimata sekeldusteks. Selles mõttes oleks hea, kui meie nüüd seisukoha wõtaksime nõnda, nagu Wabariigi Walitsus seda kawatsenud, kui mitte waja ei leita olewat seda küsimust komisjoni kätte anda. (O. Strandman. tõer.: Wäliskomisjon on asja juba otsustanud.) Wälisminister läks ära, sellepärast ei tea ma wäliskomisjoni tegewusest selles asjas midagi ja esinesin seletusega walitsuse seisukohalt.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on faktiliseks märkuseks rahwaesitajal Strandman'il.

O. Strandman (tõer.): Teatan, et wälisasjade komisjon nädalat kaks

tagasi otsustas wälisministrile kohuseks teha sellekohast seadusprojekti wälja töötada ja Asutawale Kogule sellega esineda, et Tütarsaared mitte Eesti riigi piiridesse ei kuulu.

Peaminister **J. Tõnisson**: Selle küsimuse lõpuliku korraldamise juures tuleb muidugi seadusandlikult talitada, niikaua kui meil ajutine walitsemise kord maksew. Aga meil on wäga tähtis praegusel ajal, et meie Soome walitsust informeerida saaksime oma lõpuliku seisukoha üle. Sellepärast oleks soowitaw, et Asutaw Kogu oma ülemineku-wormelis ära tähendaks oma seisukoha, et Wabariigi Walitsus peaks tarwiliku seletusega esinema Soome walitsuse ees. Seadusandlikul teel wõib Asutaw Kogu seda pärastpoole läbi wiia, kuid esialgul oleks waja igasuguste kahtluste ärahoidmiseks kindel seisukoht wõtta.

H. Kuusner (rhw.): Ma teeksin ettepaneku järgmine ülemineku-wormel wastu wõtta: „Wabariigi Walitsuse teadaannet ära kuulates wolitab Asutaw Kogu Wabariigi Walitsust Tütarsaarte kuuluwuse kohta Soome walitsusele teadaannet ära saatma.

A. Anderkopp (tõer.): Minu arwates ei saa seda küsimust hääletamisele wõtta, sest see on Wabariigi Walitsuse ajutise walitsemise korra wastu, nagu meie põhiseaduses ära nähtud. Ma awaldaksin soowi, et Wabariigi Walitsus Asutawa Kogu ja Wabariigi Walitsuse meeoleu Eesti esitaja kaudu Soome walitsusele teada annaks.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rahwaesitaja Kuusner on oma ettepaneku tagasi wõtnud, hääletamisele jääb ainult rahwaesitaja Anderkopp'i ettepanek. (A. Anderkopp, tõer.: See ei olnud ettepanek, waid ainult soowiawaldus.) Siis ei tule hääletamist selle küsimuse kohta mitte.

4. Seadus Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendamise kohta — III lugemisel.

Sekretäär **H. Raudsepp** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega seaduseelnõu pealkiri ja tekst.

Seadus Festi wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse täiendamise kohta.

Asutawa Kogu poolt 19. detsembril 1919. a. wastuwõetud („Riigi Teataja“ nr. 8/9 — 1920. a.) Eesti wabariigi 1920. a. wõidulaenu seaduse §§ 3. ja 6. täiendatakse järgmiste märkustega:

Märkus § 3. juurde: Wõidud 250.000 kunni 1.000 marka loositakse wälja üksikult, — wõidud 500 ja 100 marka wiiewõidulistes gruppides rahaministri poolt wäljaantud määruste järele.

Märkus § 6. juurde: Wõidulaenu kustutamine sünnib wiieserialistes gruppides rahaministri poolt wäljaantud määruste järele.

Juhataja **J. Seljamaa**: Kodukorra järele tuleb see seaduseelnõu III lugemisel täielikult hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu wastuwõetud.

Th. Käärrik (töer.): Teen ettepaneku sellele seadusele anda edasilükkamatuse iseloom ja ta wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata. Peale selle teen ettepaneku, et seadus hakkaks maksma 30-st juunist s. a., see tähendab tänasest päewast.

Juhataja **J. Seljamaa**: Rhs. Käärrik on ettepaneku teinud, et sel seadusel oleks edasilükkamatuse iseloom ja tunnistada, et see seadus hakkaks maksma 30-st juunist s. a. ilma redaktsiooni komisjoni andmata. Selles ettepanekus tuleb kolm ettepanekut eriti ära eraldada. Esiteks ettepanek, et sel seadusel on edasilükkamatuse iseloom, teiseks, et seda seadust wälja kuulutada ilma redaktsiooni komisjoni andmata, ja kolmandaks, et see seadus hakkaks maksma 30-st juunist arwates, see on tänasest päewast. Soowib keegi selle ettepaneku kohta sõna wõtta, et sellele seadusele edasilükkamatuse iseloom antaks. Sõna-soowijaid ei ole, panen esimese ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Teine ettepanek on, seadus wälja kuulutada ilma redaktsiooni komisjoni andmata. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastuwõetud.

Kolmas ettepanek on, et see seadus hakkaks maksma 30-st juunist s. a. ar-

wates. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastuwõetud.

5. Seadus Riigikassa emissiooni õiguse suurendamise kohta — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Oinas**: See seaduseelnõu on rahwasaadikutele laiali laotatud, on tuttaw ja tema rutulikkuse pärast panen ette tema esimesele lugemisele asuda.

Juhataja **J. Seljamaa**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud selle elnõu esimesele lugemisele üle minna.

Aruandja **A. Oinas**: Selle seaduse sisu seisab õieti ühest lausest koos: „Riigikassale antakse õigus uusi kassatähti wälja anda endistel alustel kogusummas kunni 500.000.000.— margani.“

Senni on riigikassal õigus olnud kassatähti wälja anda 1 miljardi margani, sellega nüüd suurendaksime seda õigust 1½ miljardini. Rahaministri seletusi ära kuulates arwas komisjon wõimalikuks seda elnõu Asutawale Kogule kinnitamiseks ette panna, — lähemaid seletusi ehk annab rahaminister, kui Asutaw Kogu seda tarwilikuks peab.

Rahaminister **J. Kukk**: Austatud rahwasaadikud! 500.000.000.— emissiooniõiguse nõudmisega pöörab walitsus Asutawa Kogu poole, et riigi majapidamist ja rahaasjandust selle läbi edasi aidata. Et sellest nõudmisest aru saada, pean tarwilikuks ette tuua seda olukorda, milles meie riigil töötada on tulnud ja lähemas tulewikus edasi töötada tuleb. Meil on kokkuwõte läinud aasta riigikassa tegewuse kohta olemas, ja on ka esialgne kokkuwõte käesolewa aasta eelarwest. Need andmed on tarwis teada, et aru saada sellest, miks peab walitsus esinema emissiooni suurendamise nõudmisega, mis siiamani 1 miljardi suuruses on olnud. Riigi tulud ja kulud 1919. a. on üle 1 miljardi. Kulude poolel seisawad kulud tsiwiilasutuste ülalpidamiseks 167 miljonit 500 tuhat, riigiwõlgade protsentide tasumiseks 27.000.000 ja sõjawäe ülalpidamiseks 810 miljonit marka. Siinjuures peab meeles pidama, et nendes arwudes on läinudaastased margad, mis igatahes tänawuaastastest

markadest 3—4 korda kallimad olid. Tulude poolel on otsekohesed ja kaudsed maksud, sissetulekud mitmesugustest riigi ettevõtetest; kokku 148 miljonit 300 tuhat. Wahe kulude ja tulude wahel on kaetud laenudega ja paberrahaga. Laenusid on riik läinud aastal teinud, nagu see väga hästi teada, suuremal määral väljamaal, mille summad kokku 314.806.000, paberraha on välja antud läinud aasta lõpuks 541.594.000.—. Käesolewa aasta eelarwe, mille alusel siamaani Asutawa Kogu seaduste järele awanside kujul on elatud, ulatab meil, ainult arwesse wõttes tsiwiilasutuste kulusid, ligi miljardini; sõjawäe eelarwe, mida praegu lõpulikult kokku seatakse, ulatab — 1 miljard 200.000.000.—; kokku oleks meil ühes nende eelnimetatud kuludega, riigiwõlgadega ja protsentidega — 112 miljonit 500 tuhat marka — 2 miljardit, 148 miljonit 700 tuhat marka.

Nende kulude katmiseks on ette nähtud tulused maksudest, riigi ettevõtetest ja laenudest, mis riik niihästi sisemaal kui väljamaal teeb. Kawatsetud on meil järgmised maksud: otsekohesed maksud, millest suurem osa sissetulekumaks — 253 miljonit, kaudsed maksud, aktsiisid — 63.400.000 marka, peale selle tulud riigi ettevõtetest 697.709.000 marka ja 1920. aasta wõidulaen 100 miljonit.

Peab ütlema, et nendest tuludest ainult 50% eelarwest kaetud saab. Saawad kaetud ainult tsiwiilasutuste wäljaminekud ja needki ainult sel korral, kui maksud täielikult läbi wiidud saawad.

Meie sõjawäe ülalpidamine nõuab erakordseid kulusid. Nende erakordsete kulude katmiseks on maksu kawad olemas erakordse warandusemaksu näol, maksu näol erakordsete tulude pealt. Nende maksude realiseerimine ehk maksmapanemine ei sünni nii hõlpsasti, kui maksuseaduste wäljatötamine: teostamine nõuab aastaid, enne kui ta neid tagajärgi annab, mis tarwilikud on. Riik peab aga oma wäljaminekuid katma ka wahe peal ja neid allikaid ei leia ta mujalt, kui oma kodanikkude käest laenu teel.

Meie teame, et meie maksuaparaat alles ühes meie riigiga luua tuli. Meie läinudaastane sissetulek maksudest läks küll meie läinudaastase kawatsusega kokku, aga see, nagu näete, oli koguni wäikene osa sellest, mis meie riik kulu- tama pidi. Länudaastased tulud katsid

ligikaudu küll meie tsiwiilasutuste kulud, aga meie sõjawäepidamise kulud on täielikult wäljaspoolt tuludest saadud ja paberraha.

Ilmasõja ajal on kaks süsteemi olnud sõjakulude ja erakorraliste kulude katmiseks: anglosaksid, inglased ja ameeriklased, õlgugi, et nemad rikkamad olid kui teised riigid, leidsid siiski, et kõige õigem ja otstarbekohasem erakordseid kulusid katta on suurendatud maksude näol. Inglismaa, kui ka Ameerika on maksusid juba esimesest sõjaaastast rahwale peale pressinud ja need riigid wõiwad ka selle tagajärjel palju hõlpsamalt sõjawapustusest üle saada kui riigid, kes teise süsteemi järele käisid, wõi selle järele käima olid sunnitud. Teise süsteemi järel käijad olid Austria, Saksamaa ja ka Prantsusmaa. Need riigid, kes selle asemel, et kodanikkude peale maksusid panna, arwasid paremaks seda edaspidiseks jätta ja maksude asemel laenusid teha, kas paberraha wäljaandmise wõi ka sisemiste sunduslikkude laenude näol. Tagajärjed on teada. Miks nad seda sunnitud olid tegema? Saksamaa „olla wõi mitte olla“ olenes sellest, et kogu rahwas oli sunnitud oma jõudu wiimase äärmuseni pingutama, kodanikkude närwilist wastupanekut wähendab maksude nõudmine. Meie kuuleme, et meilgi, kus maksud iseenesest niiwõrd wäiksed on, et endiste maksudega sugugi wõrrelda ei wõi, kui meie rahawäärtust endisel ja praegusel ajal wõrdleme, — et meilgi siin laialiselt agiteeritakse selle wastu, et üldse makse mitte maksta. Niisugune meeoleu leiab hulkades wastuwõtmist. Selle põhjal leiti ka Saksamaal, et otsekoheste maksude wõtmine rahwa meeoleule wastaw ei ole, ja selle põhjal anti rohkem paberraha välja ja tehti muid laenusid. Meie oleme sunnitud olnud sedasama teed käima, neilsamadel põhjustel, nagu Saksamaagi. Kui meie oma puuduliku riigiaparaadiga nendest sõjast, milles läinud aastal elada tuli, oleksime tahtnud maksupressi maksmata panna, oleks kindel olnud, et selle tagajärg oleks olnud hulgaline meeoleu langemine ja meie riigiloomisel ja wabadussõjal oleksid väga kahtlased tagajärjed olnud. Oleme aga kord kulusid teinud ja selleks rahwa jõu kaalu peale pannud, et seda, mis kõige kallimaks ja kõige ülemaks peetakse, kätte saada, peame tagant järele katsuma teid leida, kuidas-

wiisi nendest kuludest üle saada. Lootusi panna meie maksuwõtmise peale, et see käesolewal aastal wõi ka lähematel aastatel meie riigi majapidamist tasakaalu wiia aitab, seda meie ei saa, seda ei kannata meie rahwamajandus praegu wälja. Meil tuleb elada laenudest, ja tuleb elada, nii halb kui see ka on, laenudest paberraha kujul. Kuidas ja kuipalju meil wõimalus on oma riigi wäljaminekuid katta maksude abil, kuidas meil on wõimalik oma riigiaparaati ja sõjawäekulusid vähendada, nendest küsimustest on aeg siis rääkida, kui Asutaw Kogu on üksikasjalikult tunginud ettepanud eelarwetesse, siis wõidakse ka öelda, kui palju kokkuhoidmine wõimalik on. Ma tahaksin aga ainult üldiselt tähendada, et meie walitsusaparaat on täitsa uuesti luua tulnud. Meie bürokraadid, ma ei tarwita seda sõna mitte pilkawas mõttes, on isetehtud mehed. Et selle tagajärjel palju katseid on, mis pärast kõrwale heidetakse, seda ei saa salata. Kuid igatahes ei saa seda mitte aksioomiks wõtta, nagu oleks meie riik bürokraatliku aparadi poolt ülearu koormatud.

Wõtame näiteks ainult oma riigiametnikke, siis tuleb meil neid kõigest 1% kogu rahwast. Kui nüüd wõrrelda seda Saksamaaga wõi teiste riikidega, siis peab ütleva, et see mitte suur ei ole. Saksamaa ametnikkudeklass teeb seal üle 3% wälja. See nurin, mis meil ametnikkude ülealususe puhul seltskonnas on, põhjeneb selle peal, et meil palju sõja-aegseid asutusi, niihästi omawalitsustes, kui kesk-asutustes on, mis kodanikkudele silma torkawad igasuguste komisjonide ja nõukogude näol. Need on, mille wastu meil seltskonnas nurin on, kuid ma pean ütleva, et siin praeguse korra juures otsekohe wõimalik ei ole keskwalitsusel oma plaane läbi wiia. Asutaw Kogu peab oma uute seadustega selle peale mõtlema, kuidas kõikide awalikkude asutuste kulusid kokku hoida, sest olgu wäljaminekud kesk-asutuses wõi omawalitsuse asutuses — ühest kodaniku taskust tuleb see katta. Eraldi on walitsuse tähelepanu selle peale juhitud ja ajakirjanduses ning seltskonnas sellest wäga palju räägitud, et meie sõjawäeasutused kulukad on. Meie sõjawäe eelarwe läinud aastal oli üle 80% kogu eelarwest. Täna wõuab see üle 50%. Peab ette kujutama neid olusid, milles meie sõjawägi loodi, neid andmeid, millest meil tuli

midagi kokku seada ja siis on ehk mõnigi asi arusaadaw. Kui meil läinud aastal tuli ülal pidada ligi 100.000 meest sõjawäge, siis on need kulud, mis nende peale wälja antud, wõrdlemisi mitte wäga suured. Kuid meie oludes aga wõiksid wõi peaksid nad wäiksemad olema. Selles mõttes on sõjaministeerium sest saadik, kus sõda nõukogude Wenemaaga lõppenud, sõjawäe ümberkorraldamise ja muutmise kallal tegewuses. Terwe rida asutusi on likwideerimisele määratud ja terwe rida ootab likwideerimisele määratada, et üks asi on päewakäsuga likwideerimist ära määrata, ja teine asi on seda asutust tegelikult likwideerida. Peab ütleva, et meie sõjawäe wäljaminekud wõrreldes läinud aastaga märksa vähemaks on läinud ja igatahes wähenewad, kui uus korralduskawa läbi on wiidud. Wäeosade likwideerimise puhul on igale rahwawäelasele 2 kuu palk-ette makstud, sellepärast on ka arusaadaw, et kokkuhoidmine sõjawäes mitte nii kiiresti silma ei paista. Niipalju peab aga ütleva, et kui meie oma sõjawäe peale oleksime pidanud niipalju edasi kulutama sellenasamas tempos, nagu see esimesel weerandil oli, siis oleks meie riigi majapidamine kaunis raske, kui mitte päris wõimatu olnud. Sõjawäe kõrwal on meil suuremateks wäljaminekuteks ja puudujääkideks põhjust andnud riiklikud ettevõtted, meie raudtee ja post. Harilikudel aegadel on need ettevõtted riigi sissetulekuallikateks. Meie oleme aga läinud kui ka käesolewal aastal sunnitud olnud raudteede ja posti ülalpidamiseks kümned, kui mitte sajad miljonid juurde maksma. See hiljutine tariifikõrgendus, millest mõne nädala eest Asutawas Kogus räägiti, ei ole mitte selleks ette wõetud, et riigi raudtee- ja postikulusid tasakaalu wiia, waid meie oleme puudujääki, mis 200.000.000 ulatab, 50—60 miljoni wõrra vähendanud. Meie raudtee nõuab kulutusi, et ettevõtteid paremasse seisukorda wiia, iseäranis wendureid, kui ka waguneid; ja raudtee jaamahooned olid niiwõrd lõhutud, et kümned miljonid tulewad kulutada nende kordaseadmiseks. Postiasutused ja telefon on meile lõhutud seisukorras pärandatud ja nende korraldamiseks on meil suuri kulutusi waja teha. Walitsus ei kawatse 1 ega 2 aasta jooksul neid kulusid katta. Kuid seda, mis ametkonna jookswateks

kulutusteks tarwitatakse, peame meie, nii raske kui see ka üksikutele kihtidele on, katsuma jookswatest tuludest katta. Teist teed ei ole. Asutaw Kogu peab teed ja aega leidma, et põhjalikult läbi waadata ja oma nõuga ja juhatusega walitsusele abiks olla, et riigi majapidamist tasakaalu wiia, — see on üks pool ülesandest. Teine pool on uute sissetulekuallikate leidmine. Maksudest, mis on eelarwesse wõetud, on meil sel aastal 250.000.000 loota, ja see katab meil ainult ühe wäikese osa miljardilistest wäljaminekutest. Wabariigi Walitsus on wäljaminekute katmiseks erakorralise warandusemaksu kawa välja töötanud, umbes samal alusel, mis Saksamaal nõndanimetatud hädaohwer — Notopfer. See on maks, millega sõja ja riigiehitamise kulud katta tuleksid, mis muidu raske koormana kauaks ajaks riigimajapidamise peale jääksid. Warandusemaks, mis puhta waranduse pealt on mõeldud, paneb maksu alla warandused 25.000 margast peale. Selle kõrwal tulewad meil maksu alla panna see-sugused erakordsed tulud, mis on tingitud praegustest ebamäärastest oludest. Need oleksid meie eksportööride ja importööride tulud. On kaupu, mis eksportööridele ennekuulmata kasusid wõimaldawad, näiteks linad. Meie oleme siin nende hinna 5—6.000 marga peale hinnanud, wäljamaale müües on selle hind aga 4—5 korda niipalju. Niisuguste hinnawahede peale on riik õigustatud maksu panema. Siijamaani oli see maks pandud ainult meie tähtsama wäljaweo aine — lina peale linamonopooli näol. Muu eksport-kaubandus käis kitsendawate reguleerimiste alla. Neid kasusid, mis eraeksportöör on wõinud teenida, on riik katsunud kaudsel teel, kas waluutakorralduste läbi wõi impordi reguleerimise läbi üldsuse kasuks juhtida, kuid wist on õigem siin asuda sellele teele, et meie kaudsed maksud ekspordi pealt kõrwale jätame ja iga eksportkauba peale niisuguse maksu määrame, mis kooskõlas oleks selle kasuga, mis praegune hindade wahekord sise- ja wäljamaal wõimaldab. Uue maksu alla käiks ka meie importöörid. Meie oleme sunnitud sissewedu piirama ja iga importöör on teatawas mõttes monopooli omanik. Iga kaup, mis meile sisse tuuakse, ostetakse enampakkumise teel ja hinnaga, mis ei seisa mingisuguses kooskõlas ühegi börsehinnaga waluutas

rehkendades, wõi ühegi hinnaga wäljamaal, waid on täiesti fantaasia hinnad. Wõtke näiteks lihtne kummikammikene, mille hind on Saksamaal 40—50 Saksa penni, siin müüakse 25—30 Eesti marga eest. Niisuguste importööride peale on riik õigustatud ja kohustatud maksu panema. Need maksud, mis tingitud on ebamäärastest oludest, peawad sissetulekuid andma selleks, et sisemaal hindu teatawas tasakaalus hoida ja elukalliduse wastu wõidelda, milles kõik kihid huwitatud. Riik ei saa lahti öelda teatawate monopoolide maksmapanemisest. Meil on praegu maksmas wiinamonopool, kohwimonopool, niisama soolamonopool. Nende wastu räägitakse palju, kuid wahest mitte niipalju nende põhimõtte, kui korralduse wastu, mida parandada wõib. Meie uus tulumaks nõuab parandusi, et see maks mitte illusiooniks ei jääks. Meie oleme oma enamuses põlluharija rahwas ja põllumehel ei ole õiget arwepidamist. Sellepärast ei ole tulumaks, mis põhjeneb ainult tulusaaja isiklikkude ülesandmiste peal, mitte läbiwiidaw, ja walitsus esineb warsti Asutawas Kogus nowelliga, milles põllumeeste tulused mitte üksi nende deklaratsioonide järele ei hinnata, waid mingisuguse objektiivsema tundemärgi järele. Inglise tulumaksu-süsteemi järele loetakse põlluharija sissetulekuks enne sõda $\frac{1}{2}$ -kordne, praegu 3-kordne maarent. Niisuguse mõõdupuu abil suudame meie iga kodaniku tema tulude ja maksuwõime seisukohalt wastawalt maksu alla panna. Meil on tulud niihästi lüüdnud aastal, kui ka käesolewal aastal nii wäikesed, et wäljaminekute katmiseks paberraha suuremal hulgal tuleb wälja anda. Lüüdnud aastal oli meil wõimalik wälislaenu abil seda wõrdlemisi tagasi hoida. Kogu emissioon 1919. a. ulatas 500 miljonini. Kuna wälislaenu allikad ära tarwitatud, sisemised laenud läbiwiidawad ainult suurte raskustega, siis ei ole meil jookswate wäljaminekute katmiseks muud teed, kui emissiooni suurendada. Juba aprillikuus pidi walitsus 500 miljonit emissiooni wälja andma ajutise walitsemise korra põhjal, sest et Asutaw Kogu puhkusel oli. Praegune emissioon on tingitud samadest asjaoludest kui eelmise. Maksud hakkawad oma mõju awaldama alles aasta teisel poolel ja lõpus. Meil on sissetulekuid esimese 5 kuu jooksul olnud küll nii palju, kui kogu lüüdnud

aastal, aga kui meie arwesse wõtame wäljaminekute kaswamist, mis nüüd esimese kolme kuu jooksul nii suur on, kui kogu läinud aasta wäljaminekud, siis peame praegu tahes wõi tahtmata paberrahaga wahe kinni katma. Meil seatakse paberraha wäljaandmist hinnatõusuga ja margakursiga otsekoheesse ühendusse. Peab ütleva, et niisugust seisukohta õigeks ei wõi pidada. Seda keerulist ringkäiku, millest nihästi margakursi kujunemine, kui ka hindade tõus ära oleneb, ei saa mitte paari lausega ära seletada. Rahamärkide rohkus seatakse niisamasuguse õigusega hinnakallidusega ühendusse, kui teiselt poolt hindade tõus ja langemine raha wäljaandmise suurendamisega. Meie kewadine emissioon oli tingitud suurtest wäljaminekutest, mis likwideerimisega ühenduses. Niisama nõudis meie linaostu operatsioon uut raha wäljaandmist. Ühes sellega kõrgenesid ka hinnad teistes kaubandusliikides ja majandusliikides operatsioonides, ja rahamärkide kriis oli meie eraasutustes õige teraw, õieti suurem kui riigikassas. Eraasutused ei jõudnud neid nõudeid, mis kaubandus ja tööstus ette seadis, mitte täita. Praegu läheb see hindade ümberhindamine täiel jõul edasi ja kui kaugel tema peatama jääb, on raske ette öelda. Emissioonist, mis riik teinud, on üks kolmandik kahtlemata mitte riigi otsekoheste wäljaminekute, waid meie majandusliku elu finanseerimiseks kulutatud. Meie pankades ja laenuasutustes oli juba 1. jaanuaril ligi 300 miljonit marka, mis tööstuses ja kaubanduses ringi käis. See summa on praegu kindlasti üle poole miljardi tõusnud. Kuidas raha wäljaandmine margakursi peale mõjub, on raske ette näha. Meie näeme Saksamaa hilisemate kuude ajaloost, et seal peale „Kappi putschi“ iga nädal üle miljardi marga weel paberraha wälja anti, kuid selle peale waatamata hakkas margakurs tõusma ja tõuseb praegu niisuguse kiirusega, et selle kiire tõusu pärast teine kriis tööstuses ja kaubanduses päewakorral on. Need abinõud, millega margakursi kindlustada, ei olene mitte üksi paberraha hulgast, mõõduandwad on siin need majanduslikud wahekorrad, mis sisemaa elu karakteriseeriwad. Kui meie oma konsumtsiooni ja produktsiooni tasakaalu ei wii, siis on raske mingisuguste mehhaaniliste abinõudega ja rahamärkide

wäljaandmise kitsendustega olukorda parandada. Meie wõime mehhaaniliste abinõudega ainult katastroofe ellu kutsuda, mitte aga asjaolu parandada. Misugune meie praegune üldine majanduslik olukord on, selle kohta luban omale paari arwu abil läinud ja täna wusest aastast ette tuua. Meie sissewedu, nihästi sõja- kui ka eratarwiduseks, ulatas läinud aastal 4.000.000 Inglise naelani, meie wäljawedu kõigest — 400.000. See tähendab, meie kulutasime rohkem 3.600.000. Käesolewa aasta sissewedu ulatab meil umbes 3.000.000, wäljawedu aga 1.000.000, nii siis 2.000.000 tuleb meil wäljamaale wõlgu jääda. Meil puuduwad praegu jõud, nii ainelised, kui ka isiklikud, et tasakaalu majanduses kätte saada, ja peame tahes wõi tahtmata teid leidma, kuidas wäljamaa kapitaale meie tööstuses ja meie looduswarade eksploateerimises kaastööle kutsuda. Ainult nende abil wõime meie loota, et tulewikus majanduslik tasakaal kättesaadaw on. Praegu aga peab elama selles kurwas teadmises, et meie rohkem tarwitame, kui meie produtseerime, ja ainult selle tagajärjeks ongi ülearune raha wäljaandmine ja hindade tõus, mida iga kodanik meie juures tunneb. Allikad, millega meie oma maksubilansi tasakaalu wõime wiia, on meile ehk aastaks olemas, kuid kui neid selleks tarwitada, ei ainult käesolewat aastat ots-otsaga kokku wiia, siis oleme tulewal aastal palju halwemas seisukorras. Meie peame oma kullatagawara, mille peale mina siin mõtlen, wõimalikult selle aasta hädalisemate tarwiduste täitmiseks tarwitama, kuid ühtlasi neid produtseerimise tingimisi looma, mis tulewiku jaoks waja on. Kui meil korda läheb oma majanduslikku elu tasakaalu wiia, siis on rahaministeeriumil kerge ülesanne meie marka üht wõi teistwiisi stabiliseerida, kursi ühel wõi teisel wiisil ülewal hoida. Senni, kui meil tuleb rehkendada selle asjaoluga, et meie suuremaid kulutusi teeme, kui sisse tuleb, ja oma marka suuremal wiisil wälja saatma peame, kui meie teda tagasi saame, ei ole meile see ülesanne mitte kerge. Meie sisse- ja wäljaweepoliitika, mille kohta ehk kaubandusministeeriumi esitaja nüüd wõi mõnel teisel juhtumisel lähemat seletust annab, on minu arust see lähtekoht, millest meie oma majanduslikku seisukorda parandama peame hakkama ja mille korraldu-

sest meie tulewiku majanduslik arenemine oleneb. Siin üksikute wäärnähtuste ja puuduste juures peatada, mille peale meie ajakirjandus tähelpanu on juhtinud, ei wii meid edasi. Meil nähakse ainult üksikuid wääratusi, kuid ei nähta üldist olukorda, mille kõrwal need wääratused wäikeste täppidena ära kaowad. Kui meie oma sissewedu ka miinimumini piirame, siiski, nagu tähendasin, ei saa meie wähemaga läbi, kui 3 miljoni inglise naelaga. Kui meil ka üles seada kaupade nimekiri, mida meie üldse wõime sisse tuua, siis näeme, et see õige pikk nimekiri on, ja et selle täitmiseks siiski palju suuremaid summasid ära kulub, kui see, mille pärast meil wiimasel ajal ärewust on olnud. Üldse on kaubandusnõukogu, millest ka rahaminister osa wõtab, seisukohale asunud, et meil sisse wedada tuleb ainult tooresaineid ja masinaid, peale selle hädatarwilikke elu tarbeaineid. Selle kawa efektid ei awaldu mitte täna-homme, waid alles wast tulewal aastal. Siis on meil lootus neid allikaid leida, seda olukorda luua, mis meile wõimaldab sisemise majanduselu korraldamist läbi wiia, nagu see tarwilik.

J. Piiskar (is.): Rahaminister esines käesolewa küsimuse puhul õige pika seletusega, mida õieti büdsheti- wõi eelarwekõneks wõiks pidada, kui meil mingisugune eelarwe oleks ja kui ta oleks mitmekordsete nõudmiste peale ette pandud. Praegu aga, kus meie seisame küsimuse ees, jällegi uut paber-rahahulka juurde trükkida, mis, wõib olla, meid ainult mõneks kuuks, nagu ministri lõpuseletusest selgus, trükkimasina abil wee peal hoida aitab. Sellest pikast seletusest jääb mulje, et meil ei ole veel mingisugust majapidamise plaani, ei ole üldse mingit eelarwet, mille alusele majapidamist wõiks rajada, waid elatakse ikka peost suhu. Sellejuures tulewad siis ka ilmsiks kõik need nähtused, mis peost suhu elades alati ilmsiks tulewad. Minister püüdis küll tõendada, et see õige waieldaw küsimus on, kas paber- raha wäljalaskmine hindade tõusu ja rahakursi alanemist kaasa toob. Lõpuseletuses juhtis ta aga ikkagi tähelpanu selle peale, et kodanikud peawad paber-rahahulga suurenemisega kaasaskäiwa hindade kõrgenemise, kui paratamata asjaolu peale waatama. Tähendab, ei eitanud ta ikka seda nähtust, et iga uus

paberraha wäljaandmine toob enesega kaasa paratamatu hindade kõrgenemise. Ja kui paberraha wäljaandmist suurendatakse 1—1½ miljardi peale, tähendab ⅓ wõrra, siis on õige tõenäilik, et hinnad tõusewad, ja meie rahakurs langeb wõib olla, weel rohkemgi, kui ühe kolmandiku wõrra, ja nii seisame meie ikka praegu nähtuse ees, et rahamasin kiiremini ja kiiremini töötama peab. Minister tähendab muuseas, et see olla paratamatu seisukord: meie peame raha trükkima, nagu seda mõned teised riigidki teewad, sest muidu tulla rahulolematuse kodanikkude keskel, kodanikud ei tahta makse maksta jne. See on huwitaw koht ministri seletuses. Kardetakse nende kihtide rahulolematust, kes on sõjaajal suuri warandusi kokku ajanud, ja kellelt maksusid wõtta wõiks, kuid nende hulka rahulolematuse wastu, kes kõige rohkem kannatawad rahakursi alanemise ja hindade tõusu tagajärjel, see on, kihid, kes oma palgast peawad elama, — nende kihtide jaoks on sõjaseadus, enesekitsendus ja mitmesugused teised sedalaadi asjad olemas. Et aga teatawa kihid jaoks, kes maksudemaksmise eest kõrwale põigelda armastab ja nurisema hakkab, ka mõnesuguseid abinõusid oleks, seda ei ole meie näinud. Seda ei püüdnud minister toonitadagi. Ta tõendas ainult, et neid kihte, kellelt maksusid wõiks wõtta, peab hellitama. Ma pean alla kriipsutama, et see nii öelda üks sihtjoon on, mille alusel senni meie rahaasjandust on juhitud. Maksuaparaat ei tööta weel ja nähtawasti ei taheta teda weelgi kiires korras tööle seada, sest nüüd, kus juba hulk aega Eesti riigis on elatud, räägitakse alles kawatsusest, mida mõeldakse ette wõtta. Kuid ei ole weel midagi näidata, mis sellel alal oleks läbi wiidud. Kui ikka tahetakse elada paberrahast, siis tuleb ligemal ajal jällegi palkade kõrgendamise küsimus päewakorra ja sellega ühes teatawate surweabinõude tarwitamine, mida sellel korral harilikult tarwitada armastatakse. Ilma et meie riigi poliitikat üksikasjaliselt arwustama hakkaksime, mis eelarweküsimuse juures iseenesest päewakorrale tõuseb, ei wõi kuidagi wiisi nõus olla, et jälle paberrahahulka suurendada tahetakse. Sellepärast olme meie kõige kindlamini selle ettepaneku wastu.

Juhataja J. Seljamaa: Lõpuse sõna on aruandjal.

Aruandja A. Oinas: Teist teed riigiaparaadil tegewuse edasikestmiseks ei ole, peale uute kassatähtede väljalaskmise. Teen rahaasjanduse komisjoni nimel ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja J. Seljamaa: Aruandja on ettepaneku teinud seadus riigikassa emissiooni õiguse suurendamise kohta I lugemisel wastu wõtta ja II lugemisele üle minna. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

6. Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus — II lugemisel. Põhiseaduse komisjoni aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Riigikogu walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise õiguse seadus.

Juhataja J. Seljamaa: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp (loeb):

§ 1. Riigikogu walimisteks moodustab Eesti kümme walimisringkonda, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.

Nende administratiiv piirides moodustawad walimisringkonna: Tallinna linn, Harju maakond, Lääne maakond, Pärnu maakond, Saare maakond, Järwa maakond, Tartu maakond, Wiru maakond ja Wiljandi maakond, kuna Wõru, Walga ja Petseri maakonnad nende administratiiv piirides ühe ringkonna sünnitawad. Maakondade piirides asuwad linnad kuulwad wastawa maakonna ringkonda.

Rahwahääletamiseks moodustab Eesti ühe hääletamise ringkonna, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.

K. Wirma (sd.): Eilsel esimesel lugemisel toodi meie rühma poolt wastuwäited selles paragrahwis ettenähtud 10. ringkonna wastu ette, ja et neid seletusi mitte korrata, siis teen ma sotsiaaldemokraatliku rühma poolt selle § 1. kahe esimese lõike asemele järgmise paranduse. nõnda et see I ja II lõige oleks meie ettepanekus järgmine: „Riigikogu walimisteks moodustab Eesti kolm walimisringkonda, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse. Esimese walimis-

ringkonna moodustawad Harju, Lääne, Järwa ja Wiru maakonnad ühes nende administratiiv piirides asuwate linnadega. Teise walimisringkonna — Pärnu, Wiljandi, Tartu, Wõru, Walga ja Petseri maakonnad ühes nende administratiiv piirides asuwate linnadega. Kolmanda walimisringkonna — Saare maakond ühes maakonna administratiiv piirides olewate saarte ja linnadega“. Ma ei taha Asutawa Kogu aega raiskama hakata eilsete wäidete kordamisega, usun et nad teil meele on.

J. Järwe (rhw.): Teen ettepaneku § 1. järgmisel kujul wastu wõtta: „Riigikogu walimisteks moodustab Eesti kuus walimisringkonda, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.

Nende administratiiv piirides moodustawad iseseiswa walimisringkonna: 1) Tallinna linn; 2) Harju ja Lääne maakonnad; 3) Järwa ja Wiru maakonnad ühes Narwa linnaga; 4) Tartu, Wõru, Walga ja Petseri maakonnad; 5) Pärnu ja Wiljandi maakonnad; 6) Saare maakond.

Linnad, peale Tallinna, kuuluwad ühes maakonnaga, kus nad asuwad, wastawasse walimisringkonda.

Rahwahääletamiseks moodustab Eesti ühe hääletamise ringkonna, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.“

H. Kruus (is.): Põhjendusi, mis eile 3. walimisringkonna kasuks ette toodi, wõiks niisama ka 10 ringkonna kasuks tarwitada wõi teiste sõnadega wäiksema ringkondade arwu kahjuks. Eile tähendati, et jagades maa wäiksemalisse ringkondadesse päästetakse walija mitte ainult parteilise keskjuhatause, waid poliitiliste parteide mõju alt üldse. Wõib olla on mõnele rühmale see soowitaw. Kui tahetakse selle abinõuga klassiwõitlust tumestada, siis saadakse seda ka 3 ringkonnaga kätte, kuid 3 ringkonda kaitstes ja 10 wastu waieldes toodi ette põhjendusi, mis wäga kunstlikud ja otsitud. On iseloomulik, et sarnased põhjendused kerkiwad üles teatawail juhtumistel ja teatawate sihtide saawutamiseks. Meie teame, et Eesti wäikekodanlus juba Jakobson'i päewist ühise Eesti eest wõitleb. See nõudmine oli üles wõetud juba 1881. a. märgukirjas, mis tol ajal ära anti Eesti tegelaste poolt Wene walitsusele, ja seda nõudmist toetati ka hiljem. Kui 1917. a. aga rewolutsioon

lahti puhkes, siis leidis „Postimehe“ ringkond, et olla terve rida hingeolulisi ja majanduslikke põhjusi, mis sunniwad Eestit 2 administratiiv ringkonda jagama, kellei oleks oma alam-maapäew wõi kubermangu koda. Neid põhjendusi korratakse ja tuuakse ka praegu ette, kui kaitstakse 3 walimisringkonna waja-dust ja räägitakse 10 wõi rohkemarwulise ringkonna wastu. Need põhjused on aga juhuslikud ja teatawa rühma silmapilklikkudest ärakaalumistest tingitud. Kuid nende samade argumentidega wõib põhjendada sama mõjuwalt ka 10. ringkonda jaotamise waja-dust. Meie aga, püüdes klassiwõitlust võimalikult põnewana hoida, võimalikult intensiivseks teha, nõuame aga, kui üht abinõu selles suhtes: maa saagu mitte 10-neks, waid olgu üheks walimisringkonnaks. Teen sellepärast ettepaneku § 1-st järgmiselt wastu wõtta:

„Riigikogu walimisteks ja rahwahääletamisteks moodustab Eesti ühe walimisringkonna, mis häälte äraandmiseks jaoskondadesse jagatakse.“

(Juhatama hakkab abiesimees **J. Westholm.**)

J. Seljamaa (töer.): Mina pidin esinema wäikese parandusega § 1-se juurde, kuid enne pean ma siiski imestust awaldama eelkõneleja kõne kohta. Rühm, kes on põhiseaduse ja Riigikogu wastu, peaks loogilise järeldusena ka walimisseaduse wastu olema. Kuid siiski terwitan ma seda, et see erakond praegu jällegi tegelikult riigi ülesehitamise tööst on hakanud osa wõtma.

Mina teen järgmise paranduse § 1-se juurde: „Riigikogu walimiseks ja rahwahääletamiseks moodustab Eesti üheksa walimisringkonda“, ja siis 4. reas § 1-ses wälja jätta: „Tallinna linn“. Seda, et Tallinna linn ja Harju maakond ühe walimisringkonna moodustaksid, põhjendan ma sellega, et nii kui nii Harju maakonna walimisi korraldaw tsentrum Tallinnas asuma saab, andes näpunäiteid ja juhtnõore jaoskondadele. Igatahes oleks siis soowitaw, kui see ühest tsentrumist wälja läheks. Teine põhjendus oleks see, et Eesti jagamisel 10-nesse walimisringkonda maakonnad ja maakonnaliinad moodustawad ühe walimisringkonna. Nendest kahest põhjendusest wälja minnes teen ettepaneku wabariik jagada 9-sse walimisringkonda.

H. Kruus (is.): Härra Seljamaa terawmõtteline wahemärkus, meie püüda riigi ülesehitamise töös osa wõtta, ei pruugiks mind eriti mitte huwitada, kui ta mitte mõnda eksiarwamist esile ei tooks. (N a e r k e s k e l.) Sellepärast lubatagu mulle paar sõna selle meie ettepaneku tegemise puhul oma seisukoha awaldamiseks. Wõideldes kodanlise korra wastu, põhiseaduse wastu eitawal seisukohal olles, ei tähenda see weel mitte, et meie ka walimisseaduse arutamisest loobuma peaksime. Meie tunnistame parlamenti teatawaks wõitlusabinõuks ja sellepärast oleme meie temast ka huwitatud. Meie tarwitame igat wahendit, mis meile klassiwõitluses abinõuks on. Sellepärast seisab meie huwides, et meil parlamendis liikmete arw mitte wäike waid võimalikult suur oleks. (W a h e l h ü ü e: M u i d u g i t e i e p a r t e i!) Iseenesest mõista meie. (N a e r.) See wõimaldaks tugewamat klassiwõitlust ja sellelt seisukohalt tegime meie ettepaneku maad üheks walimisringkonnaks moodustada. Sellepärast ei ole meil wastuwõetaw ei 3 walimisringkonda, kaugeltki aga mitte 9 wõi 10. Järelikult ei loe meie endid mitte ainult õigustatuks sarnast ettepanekut tegema, waid näeme selles ka teatawal wiisil oma poliitilist ülesannet, mis meie walimiswõitlust kergendaks. Nõnda ei ole see meie ettepanek mitte teatawas wastolus meie wõitlusega kodanlise korra ja demokraatia wastu.

J. Reintam (rhw.): Mina toetan täiesti rahwaesitaja Järwe poolt tehtud ettepanekut, maad 6-ks walimisringkonnaks jagada. Siin on ette toodud halbtusi niihästi 10-ne, 3-me kui ka 9-sa ringkonna juures. Sellepärast oleks ehk kõige kohasem wahepealist, 6-ringkonnalist süsteemi wastu wõtta. (P a h e m a l t p o o l t: W a s t 7 o l e k s e h k w e e l p a r e m.) 6-e walimisringkonna süsteemil on ka loomulikuks põhjenduseks küll see, kuidas maakonnad ja linnad geograafiliselt on jaotatud ja missugust elu nad elawad. Härra Seljamaa ettepanekuga — Tallinna linn ja Harju maakond üheks walimisringkonnaks moodustada — ei wõi ma sugugi päri olla. See oleks õieti loomuwastane. Nii suurt maakonda linnaga, wõi jällegi sarnast arwurikast elanikkuderohket linna maakonna külge liita pole kuidagi otstarbekohane. Kumbki nendest elab ju ise

elu. Tallinna linn on tingimata kasvamas ja saab tulevikus veel märksa suurem olema ja ma usun, et ta sellega ei lepiks, kui maakond kaasa aitaks temale esitajat Riigikogusse sisse wiia. Neid kahte abiellu panna pole sugugi loogiline, sest et nad oma loomu poolest sugugi kooskõlas ei ole. 6 ringkonda on Eestis ka rahukohtu jaotuse järele olemas, samuti ka ajalooliselt juba Saksa võimu ajast, kus nimetati neid Wiru, Järwa, Harju-Lääne, Tartu, Wõru ja Pärnu-Wiljandi kreisideks. Teiseks on geograafiliselt see otstarbekohane, ja ka ajalooline põhjendus on olemas, et nemad tõesti läbikäimise ühenduses ja majanduslikult ühte laadi ringkonnad on, näiteks Harju- ja Läänemaa, mille ühendus täiesti võimalik, nad on kuiwema maapinnaga, neist käib laiarööpaline raudtee läbi ja isegi maanteed mööda käiwad Läänemaa mehed Harjumaalt läbi Tallinnas oma äri-asju õiendamas, nii et Harjumaa elanikud tunnewad Läänemaa elanikke märksa rohkem, kui teiste maakondade rahwas. Niisama on Wiru- ja Järwamaa wahekord, kus Tamsalu-Paide raudtee läbi käib, mis just Wirumaa piirile ja tema keskkohta Rakweresse wiib, niisama on põllupidamise seisukohalt Wiru- ja Järwamaa sarnased. Et Tartu ja Wõru maakonnad ühes Petseri ja Walgaga ühte laadi on, see on igaihele selge, sest ta on ühtlane maaüksus, pikuti käib sealt suur raudtee läbi, seal elatakse ühte elu ja räägitakse rohkem ühte keelt. Järele jääb siis veel maa-ala lääne pool Wirtsjärwe, millel on kõige vähem läbikäimist, kuigi Lõuna-Wiljandimaaga ühendatud on. Kuid kui selle juurde arwata seda, et on praegu suurte raudteede läbiajamine ja Põhja-Wiljandimaa saab Wändra poolt ühendatud Põltsamaa ja Pärnu linnaga, mis loomulikult mõõduandwaks tsentrumiks nende kahe maakonna wahele jääb, sellepärast on loomulik nii jaotada neid ringkonde. Mis Saaremaasse puutub, siis on see alati oma iseseiswat elu elanud, ja tuleks sellega leppida, et tema selles mõttes iseseiswaks ringkonnaks wõib jääda.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Ma soowitaksin kõigepealt, et see hirmus sõna, mis igakord kõrwa haawab, vähemalt niisugustest seadustest wälja jäetaks. Siin on meie Soome keele mõistjad suure leiduse teinud, et soomlastelt on wõetud sõna „moodustama“. Soomlased on aga selle

saanud Skandinaawia kaudu. Ja meie peame saama selle wärdja Soome kaudu, ning kandma teda omal turjal. Kus wähegi juttu on sest, et luuakse, wõi kujundatakse, — kuhu aga waatad, — ikka „moodustatud“. See on niisugune peaju ebanähtus, et uusi sõnu, mis veel wõrad on, kohe tarwitama hakatakse, ilma et aru anda, ja ilma et nüüd siin mõni eestikeelne kõnekään walitaks. Meil on, noh sõna „kujundama“ olnud, ja see ütleb sedasama, mis „moodustama“. Kui meil kuju, kujutus ja kujunemine juba olemas on, mispärast peab siis veel selle „moodustamisega“ tegutsema. (W a h e l h ü ü e: S e e t u l e b s õ n a s t „m o o d“.) See on täiesti sissetulnud halb mood. Pean ütlemä, et meil on komisjonis keeletarku, (W a h e l h ü ü e: W ä h e k ü l l!) aga siiski tulewad imelikud asjad ette. Näiteks tänagi oli jutt, et küsimus pandi ette, ja meil wõib olla jutt ainult küsimuse ettepanemisest, sest et küsimus on niisugune asi, mida ei arutata, mille peale wastatakse kas „ei“ wõi „ja“. (W a h e l h ü ü e: E g a m e i e k e e l e t e a d u s e õ p p e t u n d i e i p e a.) Nii et... waadake, mina tarwitan juhust, mispärast ka selle redaktsioonilise puuduse siin selles seaduseelnõus ette tõin. Siin tuleb keeliselts wäga palju asju ette, ja sellepärast soowitaksin ma, et seaduseelnõus niisuguseid asju ühtepuhku puudutada ei tuleks, et meie redaktsiooni komisjon asja oma kätte wõtaks.

Sisuliselt ei taha ma palju kõneleda. Sotsiaaldemokraatide rühma esitaja ütles, et õieti kõik on meeles, mis eile öeldi, pean aga tähendama, et mõned asjad on ka meeles, mida üldse öeldud ei ole, ja sellepärast pean ma natukene waidlema. Siin ütles muuhulgas rahwaesitaja Anderkopp, et mina olewat asja kujutanud sellepolest ekslikult, et siin walimisringkondade suurus mitte ei ole tähtis jne. Ma ei hakka sellest kõnelema. Meil on tarwis, et meie mitte ei aja liig wäikseid piirkondi, milles meie walime, sest meie walitawate ja walijate hulk on wäike. Kui teie mõned maakonnad wõtate, kus kõigest 50.000 walijat on ja tahate siis wahet teha seal veel üksikute woolude esitajate wahel, siis ei saa seda läbi wiia, ja tuleb warsti tagajärg awalikuks, et ei ole esitatud kõik need woolud, mis oleks kokku walgudes wõinud esituse saada. Kas nüüd raudteid, millest rahwaesitaja Rein tam põhjalikult kõneles, arwesse wõetakse wõi üht ja teist wahendit, mis ühen-

dab maakondi, seda ei tea, kuid seda peab ütlema, et see ettepanek mitte halb ei ole. Mitte üksi historilised põhjused ei ole seal, vaid historilised püüded tõusid sellest, et oli üksikuid ülesandeid, mida üks maakond ei jõudnud hästi kanda, seal ei ole mitte ainult kohtupidamine, vaid hulk asutusi oli meil kahe maakonna kohta olemas, kus meie maa Saksa rüütelnõu juhatusel oma elu elas. Mis ühe maakonna peale liiaks läksid, seda jõudsid kaks maakonda ära kanda. See karakteriseerib seisukorda, ega siis muidu ei pandud mitte ainult sillakohus, maakohus, vaid olid ka kiriklikud korraldused, wõi olid mitmesugused krediit-organisatsioonid ette nähtud kahe maakonna peale. Seal oli palju ühiseid huvisid ja sellepärast saadi neid ühendada. Et üksikud maakonnad ühendatud, on parem juba sellepärast, et kui teil on 200—250—300 tuhat inimest ühes ringkonnas, siis saavad need tõesti omale tarwiliku esituse ja woiwad oma esituse wälja saata, kui seal on wast 3—4 erakonda, kes wõiksid üksteisega wõisteldes esitust saata. Teie lõikate ära oma esituse ja siis jääb niisugune tunne, nagu meil maakonnanõukogudes oli, kus esialgul küll ainult 2 rühma esinesid: maatamehed ja teised, aga kui tuli kolmas wool, siis oli wõimatu töötada. Jah, kui meil oleks ainult kaks ringkonda, siis wäikseid ringkondi seada oleks wõimalik. Kui meil aga on mõni 5 wõi 6 erakonda wõitlemas üksteisega, siis teie neid wäiksesse piirkonda mahutada ei saa.

Selles mõttes on 10 wõi ka 9 ringkonna wastu tarwis waielda, niisama hästi ka kolme wastu. Siin tuleks nagu ikka seesugustel seisukordadel kompromissi keskteed otsida ja sellepärast arwan mina, et kui mitte II lugemisel, siis III lugemisel läheb ikkagi see ettepanek läbi.

Juhataja J. Westholm: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Õieti on terve rida ettepanekuid tehtud, mida komisjoni seisukohalt kasutada wõiks, kuid komisjon on kindlale seisukohale asunud, ja sellepärast lubatagu mulle mõne sõnaga nende paranduste juures peatuda.

Mis sellesse puutub, et maa I ringkonda jätta, nagu rahwaesitaja Kruus ette pani, siis minu arusaamise järele ei

wasta see põhjendus tõele, et see klassiwõitlust edendada wõiks. Pean ütlema, et siin õieti seletust ei toodud, kuidas üks ringkond klassiwõitlust rohkem lubab, ja sellepärast lubatagu mulle selle ettepaneku juures põhimõttelikult mitte peatuda. Tegelikult pean tähendama, et ühe ringkonna läbiwiimise juures iseenesest liikuwaid nimekirjasid tarwitada ei saa 100 kandidaadi ülespanemise juures. Tuleks teisele alusele seadus seada, ja kas see ühe ringkonna organisatsioon klassiwõitlust lubab korraldada, selle juures tahan mina siiski kahelda.

Mis puutub sellesse, et walimisringkondi oleks kolm, siis pean ütlema, et kui sarnase ettepanekuga tullakse, et igaühes ettepanekutegija härra Wirma liikuwate nimekirjade läbiwiimise põhimõttele wastu on olnud. (Hüüepahemalt poolt: Olete wäga skeptiline.) Kas skeptiline wõi mitteskeptiline, ma wastan teile kohe, wõib olla, et teie ka skeptiliseks saate. Lubage teile mõnda wäikest näidet Belgiast ette tuua, kus 18 saadikut ühes ringkonnas on. Brüsselis moodustab üks ringkond ennast 9-st saadikust jne. Sellest näeme, et see liiga wähe on, et ainult 3 ringkonda oleks. Kõigest sellest peaksite nägema, et kui tahetakse liikuwaid nimekirjasid läbi wiia, siis ärge püüdke ringkondasid mitte liiga suureks teha. (Hüüepahemalt poolt: Aga kui palju walijaid on?) Mis walijatesse puutub, siis see ei ole tähtis, vaid tähtis on see, et teie walijale wabaduse kätte annate nimekirja ära märkida ja et tema sinna tõesti midagi märkida saaks. Ütleme, Lõuna-Eestis on 600.000 elanikku, kui sellest walijate profsendi arw wõtta, siis tuleks Lõuna-Eestis 250.000 wälja. Põhja-Eestis on meil 400.000 elanikku, kellest walijad oleks 188.000. Kuna Saaremaal aga 55.000 elaniku juures 22½ tuhat walijat tuleks. Seega tuleb Lõuna-Eestimaal 56 saadikut walida.

Lubage seda juudi kauplust teha, kuid nimekirja tuleb siiski vähemalt 70 inimest üles seada. (Hüüded: Sport! Wabadus!) Mina leian, et see mingisugune wabadus ei ole, et see on liikuwate nimekirjade wastu töötamine. Kui seda tahetakse, siis walitagu nende paranduste järele. No jah, sport on niisugune mõiste, mis sellele arwamisele wastab. Kui tahetakse walijale õigus anda, siis peab seda mitte kui sporti hindama... (A. Oinas, sd.: Moeasi.) Noh seda

küll, kui ta moeasi on, kuid riik ei wali mitte moe pärast.

Mis puutub sellesse ettepanekusse, mis rahwaesitaja Järwe poolt tehti, siis pean ütleva, et seesama ka kuue ringkonnagagi on, mis esimeses ettepanekus ühe ringkonnaga woiks olla. Seal on jaotatud Lõuna-Eesti kahte ringkonda ja seega tuleks meil nüüd igas ringkonnas walitawate nimekirja ainult 40 inimest. See ei ole aga tõepoolest wabadus. (J. Jans, sd.: Mispärast ei ole?) See on üks neljakümnendik wabadusest ja seda teie igatahes salata ei saa, et $\frac{1}{10}$ rohkem on kui $\frac{1}{40}$, et see 4 korda suurem on.

Mis nüüd eriti härra Tõnisson'i parandusse puutub, siis komisjoni seisukohalt ma sellega ühineda ei saa. Härra Reintam seletas siin pikalt ja laialt raudtee küsimust, kuid sellega ei saaks ettepanekut põhjendada. Järwa maakonnast wiib ka raudtee otsekohe Walka ja selle põhjal woiks ka neid ühte ringkonda ühendada. Kumb nüüd parem on, kas sõna „kujundama“, mida „Postimees“ esile wõttis, wõi see, mida Aawik tõi, selles asjas mina komisjoni seisukohta awaldata ei tea. Mis sellesse aga puutub, nagu härra Tõnisson ütles, et ei ole inimesi, keda walida, siis peab tähendama, et see wäga halb wäide on, ning peab tunnistama, et erakonnad wäga pankrotis on sellepärast, et ei ole inimesi ja peawad mujalt sisse tassima.

Minu arusaamise järele ei ole mitte nii, nagu teie ütlete, et wana aluse järele on inimesed grupeerinud ennast teatud põhimõtete järele, kusjuures inimestel on ühtlus huwides. Kui nüüd määratakse inimestele wõõrad kandidaadid, siis minu arust seda aluseks wõtta ei saa.

Mis nüüd jaotusesse puutub, siis on see seotud eelmise küsimusega ja seda praegu siin päewawalgele tuua ei jõua. Meie peame ikka walimisseadust just walimistehnika mõttes ja niipalju arwesse wõtma, kui see huwide wastu ei käi. Meil aga tähendas härra Tõnisson seda, et kui neid ringkondi palju on, siis erakonnad esitust ei saa. Minu arusaamise järele on see täielik eksitus, meil arwatakse hääled kokku ja seega ei lähe mitte üks hääl kaduma rohkem kui siis, kui üks walimisringkond on, nii et see motiiv midagi ei kõnele. Mis nüüd puutub sellesse ettepanekusse, mis rahwasaadik Seljamaa tegi, siis tehniliselt ei mauda see asja palju, aga selle tõttu meil saab

uus ringkond, see on Tallinna-Harju maakonna ringkond niipalju suurem, et tema üle 200.000 inimese mahutab. Sellele põhimõttele ei saa mitte just wastu olla sellepärast, et ta inimestele oma teatud huwitust foob ja sellepärast oleks parem, kui ta eraldi ette tuleks.

Nii ei saa ma komisjoni nimel ühegi ettepanekuga, mis siin tehtud, ühineda.

Juhataja J. Westholm: Käesolewa paragrahwi kohta on tehtud neli parandust, need käiwad kõik ainult walimisringkondade arwu kohta ja sellepärast tulewad nad ka paralleel-hääletamisele. Kas soowitakse, et ettepanekud ette loetaks? — Ma loen nad selles järjekorras ette, nagu nad erinewad komisjoni ettepanekust. Rahwasaadik härra Kruus'i poolt on tehtud ettepanek, et üks walimisringkond saaks, rahwasaadik Wirma poolt — et maa oleks kolmes walimisringkonnas, rahwasaadik Järwe poolt — et maa oleks kuues walimisringkonnas, rahwasaadik Seljamaa poolt — et maa oleks üheksaks walimisringkonnaks jaotatud, kuna komisjoni ettepanek on, et maa oleks kümneks ringkonnaks jaotatud. Kodukorra § 58. põhjal tulewad need parandused ühes komisjoni ettepanekuga paralleel-hääletamisele. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised. Rahwasaadik Kruus'i ettepaneku poolt on 28 häält, rahwasaadik Wirma ettepaneku poolt 21 häält, rahwasaadik Järwe ettepaneku poolt 9 häält, rahwasaadik Seljamaa ettepaneku poolt 18 häält ja komisjoni ettepaneku poolt 10 häält.

Et ükski ettepanek absoluutset enamust ei ole saanud, sellepärast tulewad nad hääletamisele poolt ja wastu selles järjekorras, nagu nad esimesel hääletamisel hääli saanud. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: härra Wirma ettepanek 21 häält poolt ja 42 wastu. Härra Järwe ettepanek 15 häält poolt ja 40 wastu. Härra Kruus'i ettepanek 26 häält poolt ja 38 wastu. Härra Seljamaa ettepanek 19 häält poolt ja 42 wastu. Komisjoni ettepanek on saanud 33 häält poolt ja 36 wastu. Seega on Asutaw Kogu heaks arwanud kõik ettepanekud tagasi lükata. Käesolewa seaduse § 1. on sellega läbi.

Aruandja A. Anderkopp: Meie kodukorra järele tulewad kõik need ettepanekud järgmisel koosolekul uuesti hääletamisele. Et see hääletamine sisuliselt

paragrahwi ei muuda, siis wõiksim e arutamist jätkata ja teise paragrahwi ette kanda (loeb):

§ 2. Jaoskonnad määrab kindlaks iga kolme aasta jaoks siseminister sarnaselt, et ükski hääletaja wõimalikult üle 5 wersta hääletamise ruumist eemal ei asuks. Kaitsewäeosade jaoskonnad määrab kindlaks § 12. ettenähtud wäeosale, igakord enne § 17. teises osas tähendatud nimekirjade täienduste ja paranduste algust.

J. Reinthal (rhw.): Selles paragrahwis on öeldud, et walimisjaoskonnad tulewad nii korraldada, et ükski hääletaja wõimalikult üle 5 wersta hääletamise ruumist eemal ei asuks. See on iseenesest väga ideaalne nõudmine, kuid kui meie wõtame oma kodumaa geograafia ja waatame, siis näeme, et meil rohkesti üksikuid metsanurga-külasid on. Kui meie igasse külasse, kus 6—7 peret on, walimiringkonna asutame, siis tuleb esiteks palju kulusid, ja teiseks ei leia meie tegelasi, kes oleksid hariduslikult nii palju ette walmistatud, et nad walimist wõiksid korraldada. Neid laialdasi metsanurke arwesse wõttes teen ettepaneku § 2. 5 wersta asemele wõtta 10 wersta.

Juhataja **J. Westholm**: Lõpuna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Komisjoni nimel ei saa kuidagi selle ettepanekuga ühineda. Kui leitakse üksikuid metsanurga-kohti, siis on seks wõimalus olemas, et neid kohti eraldada. Kui teie aga 10 wersta wõtate arwesse, kui suured on meie wallad ikkagi, kui palju on meil waldasid, mis üle 20 wersta ulatuvad? Minul ei ole rohkem kindlaid arwusid mees, kui üks, see oli Wirumaal lisaku wald, kus walijatest ainult 50% osa wõttis, mujal on igalpool üle 80% osa wõtnud. Minu arusaamise järele ütleb § 2. ära, et kõigil wõimalus on hääletamisest osa wõtta, ja meie peame § 2. sarnasel kujul wastu wõtma, nagu ta komisjoni redaktsioonis on.

Juhataja **J. Westholm**: § 2. kohta on rahwaesitaja Reinthal'i poolt ettepanek tehtud, 5 wersta asemel 10 wersta wõtta, millega komisjoni aruandja ühinenud ei ole. Kes on rahwaesitaja Reinthal'i ettepaneku poolt? (Hääletatakse.) Rhs. Reinthal'i ettepanek on nähtawa enamusega

tagasilükatud. (Hääletatakse.) § 2 on komisjoni redaktsioonis nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 3—8.

II. Hääleõigusest.

§ 3. Igal hääleõiguslikul kodanikul on üks hääl, nii Riigikogu walimistel, kui ka rahwahääletamisel ja rahwa-algatamise õiguse tarwitamisel.

§ 4. Hääleõigusest jääwad ilma:

1) Kes seaduslikku jõusse astunud kohtuotsuse järele on mõistetud, kui nad warem õigusi ei ole tagasi saanud:

a) sunnitööle, — kümne aasta jooksul peale karistusaja lõppu;

b) asumisele, wangiroodu, parandusmaija, wangimaija wõi kindlusesse õiguste kaotamise wõi kitsendamisega, — wiie aasta jooksul peale karistusaja lõppu.

2) Kes süüdlaseks mõistetud warguses, wälja arwatud juhtumised, mis end. Wene riigi rahukohtu trahwiseaduse § 171. p. 2. (W. S. K. XV ja 1914. a. wäljaanne) ette nähtud, petmises, kätteusaldatud waranduse omandamises wõi raiskamises, wälja arwatud raiskamised, mis sama trahwiseaduse § 177. p. 2 ja karistuseaduse (W. S. K. XV) § 1681. p. 2. ette nähtud, warastatud asjade warjamisest, teadupärast warastatud asjade ostmises wõi pandiks wõtmises alalise ametina, wõltsimises, liiakasu wõtmises, altkäemaksu wõtmises, kupeldamises ja kõlwatule elule awatlemises (W. S. K. XV, kriminaalseadus 1909. a. wäljaanne §§ 524—526, 526¹, 527 ja 529), niisama tegudes, mille sihiks Riigikogu ja omawalitsuste asutuste walimise, rahwahääletamise ja rahwa-algatamise wabaduse ja õige korra rikkumine, — kolme aasta jooksul peale karistusaja lõppu.

§ 5. Riigikogu walimistest, rahwahääletamisest ja rahwa-algatamise õiguse tarwitamisest ei wõta osa kodanikud, kes walimiste, rahwahääletamise wõi rahwa-algatamise ajal kinni istuwad kas seaduslikku jõusse astunud kohtuotsuse põhjal wõi kohtuwõimude poolt mõnesuguses kuritöös wastutusele wõtmise pärast.

Sarnane kinniistumine ei ole aga takistuseks kinniistuja üleswõtmiseks kan-

didaatide nimekirja ja tema walimiseks Riigikogu liikmeks, kui tema käesolewa seaduse § 4. põhjal hääleõigusest ilma ei ole jäänud.

III. Asutustest, mis Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise toimetamist korraldavad.

§ 6. Riigikogu walimisi ja rahwahääletamisi toimetawad: Riigikogu juhatus, ringkonna komiteed ja jaoskondade komisjonid.

§ 7. Kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu astub Riigikogu juhatuse juurde hääleõigusega kõigis asjades, mis käesolewa seaduse põhjal Riigikogu juhatuse ülesandeks, üks isik iga nimekirjade ühenduse (§ 42) poolt ühendusse liitunud nimekirjade esitajate teadaande põhjal Riigikogu juhatusele. On teadaannetes aga mitu isikut ära tähendatud, loetakse määratuks see, kelle nimega kõige rohkem teadaandeid ühinenud, kuna ühesuuruse arwu korral liisk otsustab.

§ 8. Riigikogu juhatuse ülesandeks on:

1) Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise wäljakuulutamine ning nende üleüldiste käigu järele walwamine ja selle hõlbustamiseks ning kiirendamiseks tarwisminewate abinõude läbiarutamine;

2) selle järele walwamine, et § 17. ettenähtud hääleõiguslike kodanikkude nimekirjad korras oleksid;

3) käesolewa seaduse seletamiseks juhatuskirjade wäljaandmine;

4) rahwahääletamise ja rahwaalgatamise nõudmiste wastuwõtmine ja nende seaduslikkuse üle otsustamine;

5) selle järele walwamine, et ringkonna komiteed õigel ajal tegewuse awaksid;

6) kandidaatide nimekirjade liitunud ühenduseks liitumise teadaannete wastuwõtmine ja lõpuliku liitumise üleüldiseks teadmiseks wäljakuulutamine;

7) walimise ja hääletamise ümbrikude ja sedelite, trükitud kandidaatide nimekirjade jne. walmistamise ja edasitoimetamise korraldamine jaoskonna komisjonidele;

8) rahwahääletamisele tulewa seaduse wõi seaduseelnõu teksti walmistamise ja edasitoimetamise korraldamine jaoskonna komisjonidele;

9) ringkonna walimiste tagajärgede kokkuwõtmine, Riigikogu liikmeks wali-

tud isikute nimekirja kokkuseadmine, selle awalikuks teadmiseks wäljakuulutamine ja Riigikogu liikmetele sellekohase tunnistuse wäljaandmine;

10) rahwahääletamiste tagajärgede lõpulik kokkuwõtmine ja wälja kuulutamine;

11) korralduste tegemine krediidi asjus, mis walimiste ja rahwahääletamise toimefamiseks määratud;

12) jaoskonna komisjonide istumiste protokollide blankide kättetoimetamine jaoskonna komisjonidele.

Aruandja A. Anderkopp (loeb):

§ 9. Ringkonna komitee seisab koos: Tallinna linna ringkonnas: esimehest — linnawolikogu esimehest ehk tema abist, neljast liikmest linnawolikogu walikul; maakondade ringkondades: esimehest — maakonnanõukogu esimehest ehk tema abist, kahest liikmest maakonnanõukogu ja kahest liikmest maakonnalinna linnawolikogu walikul; Wiru ringkonna esimehest — Wiru maakonnanõukogu esimehest ehk tema abist, kahest liikmest maakonnanõukogu, ühest Narwa linnawolikogu ja ühest Rakwere linnawolikogu walikul; Wõru-Walga-Petseri ringkonnas aga esimehest — Wõru maakonnanõukogu esimehest ehk tema abist, ühest liikmest Wõru maakonnanõukogu ja ühest Petseri maakonnanõukogu, ühest Wõru linnawolikogu ja ühest Walga linnawolikogu walikul.

Ringkonna komiteede asukoht on: Tallinna ringkonnas — Tallinnas, maakondade ringkondades — wastawas maakonnalinnas, Wõru-Walga-Petseri ringkonnas — Wõru linnas.

J. Reinthal (rhw.): Et praegu § 1 lahtiseks jäi, siis leian, et meie siin ka § 9. ära otsustada ei saa, enne kui § 1. vastu wõefud. Sellepärast teen ettepaneku § 9. arutamist niikaua edasi lükata, kunni kujuneb § 1. lõpulikujus.

J. Reintam (rhw.): Olen selle ettepaneku vastu. Wõiks § 9. kohta ettepanekud ära kuulata, ära hääletada ja siis komisjoni anda kunni § 1. kujuneb.

Juhataja J. Westholm: Rhs. Reinthal'i ettepaneku vastu on rääkinud üks rahwaesitaja. Sõnasoowijaid selle kohta enam ei ole. Minu arwates ei ole kindlat otstarbet hakata kõiki neid wariante, mis § 9. kohta ette wõiwad tulla, siin ära kuulama, waid oleks wast § 9.

ajutiselt waja maha wõtta. Akl. Reinhalt'i poolt on ettepanek tehtud § 9. arutamiseks wälja jätta. Panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp**: Misugune ka § 9. koosseis on, § 10. selle peale waatamata jääb oma redaktsioonis maksma (loeb):

„§ 10. Peale eelmises (§ 9) paragrahwis ettenähtud koosseisu astub ringkonna komiteesse Riigikogu walimiste ajaks kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu liikme õigustega üks isik iga kandidaatide nimekirja poolt sisseandjate walijate nimetusel.“

Juhataja **J. Westholm**: (Hääletatakse.) § 10. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 11. Ringkonna komitee ülesandeks on:

1) walwamine selle järele, et jaoskonna komisjonid õigel ajal asutataks ja oma tegewust algaks;

2) linna ja alewi ametite ning wallawalitsuste õige korra wastase tegewuse kohta antud kaebtuste ja protestide läbiwaatamine;

3) kandidaatide nimekirjade wastuwõtmine ja läbiwaatamine, nende nummerdamine ja awalikuks nägemiseks wäljapanemine;

4) abinõude tarwitusele wõtmine, et kodanikud kandidaatide nimekirjade ja rahwahääletamisele tulewa seaduse wõi seaduseelnõuga saaksid tutwuneda;

5) kandidaatide nimekirjade ärakirjade saatmine hiljemalt kaks päewa peale nende sisseandmise tähtaja lõppu Riigikogu juhatusesele;

6) ringkonna kandidaatide nimekirjadele ja wiimaste piirides üksikutele kandidaatidele antud häältearwu kokkuwõtmine;

7) ringkonna piirides rahwahääletamisel antud häälte arwu kokkuwõtmine;

8) walimise ja rahwahääletamise materjalide edasiandmine Riigikogu juhatusesele.

H. Nurk (sd.): Ma teen ettepaneku § 11. punkt 2. ümber muuta ja nimelt lugeda „linna-, alewi- ja wallawalitsus.“ Tegelikult on meil praegu linnawalitsus, aga mitte linna amet.

Juhataja **J. Westholm**: Lõpuna on aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp**: Ühinen rhs. Nurk'i ettepanekuga.

Juhataja **J. Westholm**: Aruandja on rhs. Nurk'i ettepanekuga ühinenud ja sellepärast tuleb § 11. ühes tehtud parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) § 11. on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 12—18.

§ 12. Jaoskonna komisjonid seisawad koos linnas — linnawolikogude, alewis — alewiwolikogude ja wallas — wallanõukogude poolt walitud neljast liikmest, kelle hulka kuulub esimees ja sekretäär.

Kaitsewäe jaoskonna komisjonid asutatakse polkudes ja neile wastawates wäeosades, kusjuures vähemaid wäeosasid walimiste ja rahwahääletamise läbiwiimiseks teiste wäeosade külge wõib liita. Kui polk ehk temale wastaw wäeosa üheskoos ei asu, woib selles tarwiduse järele mitu jaoskonna komisjoni nimetada, ehk mõnda polguosa ligidallewa teise wäeosa külge liita.

Kaitsewäe jaoskonna komisjonid seisawad koos wastawate wäeosade ülemate poolt nimetatud neljast liikmest, kelle hulka kuulub ka esistuja ja sekretäär.

§ 13. Peale eelmises (12) paragrahwis ettenähtud koosseisu astub jaoskonna komisjoni Riigikogu walimiste ajaks kolm päewa pärast kandidaatide nimekirjade sisseandmise tähtaja lõppu liikme õigustega üks isik iga walijate rühma poolt, kes kandidaatide nimekirja sisse astunud ja oma esitaja nimetanud.

§ 14. Jaoskonna komisjoni ülesandeks on walimise ja hääletamise sedelite wastuwõtmine ja esialgne ülelugemine oma jaoskonnas.

§ 15. Kohalikud walitsuse ja omawalitsuse asutused peawad ringkonna komiteele ja jaoskonna komisjonidele abiks olema seaduse põhjal wiimaste peale pandud kohuste täitmisel.

§ 16. Igasugused aktid ja paberid, mis walimiste ja rahwahääletamise ning rahwaalgatamise asjus kokku seatakse, olgu need walitsuse, kohtu administratsiooni ja ühiskondlikkudele asutustele

ning kõigi ametkondade ja asutuste ametnikkudele antawad wõi jälle kõigi nende ametkondade ja nende ametnikkude poolt wäljaantawad, wabastatakse tempelmaksust ja muudest maksudest.

IV. H ä ä l e õ i g u s l i k k u d e k o d a n i k k u d e n i m e k i r j a d e s t .

§ 17. Riigikogu walimiste ja rahwahääletamise toimetamiseks peetakse linna-, alewi- ja wallawalitsuse poolt iga hääletamise jaoskonna jaoks alalisi hääleõiguslikkude kodanikkude nimekirju. Iga aasta wõetakse ette kaks korda järjekorralised nimekirjade parandused ja täiendused, nimelt 10. kuni 25. maini ja 30. oktoobrist kuni 15. nowembrini. Tallinna, Tartu ja Narwa linnades aga 1. kuni 15. weebruarini ja 30. oktoobrist kuni 15. nowembrini.

Samasuguseid alalisi nimekirju peetakse igas § 12. ettenähtud kaitsewäeosas, kusjuures järjekorralised parandused iga kolme kuu järgi 1. kuni 10. kuu-päewani 1. jaanuarist arwates ette wõetakse.

§ 18. Alalistesse nimekirjadesse kantakse kodanikud, kes nimekirja täienduse ja paranduse ajaks wastawasse hääletamise jaoskonda elama asunud, wastawasse kaitsewäe jaoskonda paigutatud wõi jälle hääleõiguslikuks saanud.

Alalistest nimekirjadest kustutatakse maha kodanikud, kes nimekirja täienduse ja paranduse ajaks hääletamise jaoskonnast ehk wastawast wäeosa jaoskonnast lahkunud, wõi jälle hääleõiguse kaotanud.

Keegi ei wõi rohkem kui ühes jaoskonnas nimekirjas olla.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 19. Nimekirja tähendatakse üles hääleõigusliku kodaniku perekonna- ja ristinimi, wanus, elukoht. Nimekiri seatakse perekonnanime järele tähestiku järjekorras kokku.

K. Wirma (sd.): Siin on tarwitatud sõna „ristinimi“, kuid wiimasel ajal on aga niisugune kord, et ei räägita mingisugusest eesnimest ega ristinimest, waid lihtsalt nimest ja perekonnanimest. Isa wõi ema nime ei küsita, selle asemel küsitakse aga wanust, kuid ma arwan, et wanus ei ole nii täpipealne, kui sündimise aeg. Sellepärast teen ettepaneku lugeda § 19-a esimene lause järgmiselt: „Nimekirja tähendatakse üles hääleõigusliku kodaniku nimi, perekonnanimi, sündimise

aeg ja elukoht.“ Teine lause jääb muutmata.

Juhataja **J. Westholm**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp**: Pean tähendama, et minul, kui komisjoni aruandjal ei ole midagi selle wastu, kui sõna „ristinimi“ asemel „nimi“ tarwitada. Aga et wõtta wanuse asemel sündimise aeg, siis toob see tegelikult liig palju raskusi. Esiteks on loomulik, et see sündimise aja ülesmärkimine palju rohkem aega wõtab, ja teiseks antakse wälja tunnistusi, kus sündimise aeg mitte peal ei ole. Inimesel ei ole dokumente tõenduseks ette tuua ja nii peab teda uskuma. Teisest küljest, kui teie jätate wanuse wälja, siis puudub igasugune statistiline materjal ja teie peate kõrwal joonewahe tegema ja see on palju raskem töö. Wõib ju waielda, kas sündimise aeg on tarwis üles märkida wõi ei, kuid tehniliselt tema on wõrdlemisi raske. Seda tarwis ei ole, seda ei ole ka härra Wirma mitte põhjendanud, sellepärast ei leia ma mitte wõimaliku olemat komisjoni nimel sellega ühineda.

Juhataja **J. Westholm**: § 19. juurde on tehtud üks parandus, millega aruandja ei ühinenud, sellepärast tuleb ta eraldi hääletamisele. Kes on selle poolt, et § 19. lugeda esimene lause järgmiselt: „Nimekirja tähendatakse üles hääleõigusliku kodaniku nimi, perekonnanimi, sündimise aeg ja elukoht“? (H ä ä l e t a t a k s e.) N ä h t a w a e n a m u s e g a o n a k l. W i r m a p a r a n d u s t a g a s i l ü k a t u d. (H ä ä l e t a t a k s e.) N ä h t a w a e n a m u s e g a o n § 19. k o m m i s j o n i r e d a k t s i o o n i s w a s t u w õ e t u d.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 20. Nimekirjad pannakse järgmisel päewal peale § 17. ettenähtud paranduste ja täienduste tähtaja lõppu linna-, alewi- wõi wallawalitsuse wõi wastawa wäeosa staabi ruumides wälja üleüldiseks järeelwaatamiseks, kus nad kuni järgmiste paranduste ja täienduste tähtaja alguseni püsiwad.

K. Wirma (sd.): I lugemisel toonitasin mina juba seda tarwidust, et nimekirjad peaksid olema wälja pandud lahedamaks kättesaamiseks walimiste wõi hääletamiste eel. See paragrahw seda ei räägi, ta näib nii pealiskaudselt nagu laiemal ulatusega olemat, et nimekirjad on

alati kättesaadawal, neid wõib alati kontroleerida; aga tegelikult ei käi inimesed alati kontroleerimas, waid käiwad enne walimisi wõi enne rahwahääletamist waatamas, ja kui nimekirjad siis kuskil kaante wahel on, siis on nimesid raske otsida; parem on, kui muid korraldusi sel alal teha saab, mida tegelikult katsutakse praeguste walimiste juures teha. Nendel asutustel, kes walimisi juba läbi on wiinud, on see küsimus lahendatud, on wõimalik olnud nimekirjade järelwaatamisest näha, et see kord, mis meil praegu maksew oli, näitab, et see sugugi paha ei ole. Minu ettepanek on peaaegu seesama paragrahw, mis meil praeguses walimisseaduses oli. See paragrahw rääkis sellest, et pannakse üles üldiseks teadmiseks sel wiisil, mis kõige enam kindlustab nimekirjade awalikku nähtawust. Ma arwan sellega küllalt ära öeldud olewat, kui wäljapanemine kindlustab kõige enam nimekirjade nähtawust. Seda arwesse wõttes teen ma ettepaneku § 20. järgmiselt redigeerida: „Nimekirjad awaldatakse hiljemalt 30 päewa enne walimise wõi rahwahääletamise esimest päewa üleüldiseks teadustuseks sel wiisil, mis kõige enam kindlustab nimekirjade awalikku nähtawust.“

Kui nüüd öeldakse, et § 17. on ette nähtud kord nimekirjade üldiseks rewideerimiseks, siis on see iseasi, kuid enne walimisi wõi rahwahääletamist peaksid nimekirjad iseäralikult wälja pandama, et nad wõimalikult paremini kätte saadaks. Kuidas see kohalikkude olude tõttu wõimalik on, jääb kohtade peal otsustamiseks.

Juhataja J. Westholm: Lõpu sõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Küsimus on selles, nagu ma I lugemisel tähendasin, et walimisseadus peab kindlustusi andma nendele, kes nimekirjast wälja on jäänud, enne walimisi selle üle selgusele jõuda ja kergendatud tingimistel, kui rahwahääletamine tulemas on. Rhs. Wirma ettepanekust saan ma nii aru, et härra Wirma tahtmine on teisiti, seda ei ole ta aga motiweerinud, waid tähendas I lugemisel selle peale. Minu arwates ei ole see mitte läbiwiidaw, et see kord, mis ette nähtud, mitte soowitaw ei ole. See kord, kus nimekirjad saaksid wälja pandud, ei ole ka niiwiisi läbiwiidaw, meie ei saa neid mitte hääletamise ruumi wälja panna. On walimised no-

wembri lõpul, siis ei wõi meie neid ometi koolimaja seintele üles panna, kui lapsed koolis käiwad. Kuhu meie nad siis paneme? Ega meie wõi neid wälja seinapeale üles panna! Nii on see tegelikult läbiwiimata ja läheb ikkagi wallamajasse. Kui nimekirjas nime ei leidu, siis peab inimene ikkagi wallamajasse minema, et wiga seal wallawalitsuse poolt parandataks. § 22. kõneleb walimise tunnistuse kättesaatmisest, mis igale kodanikule kätte saadetakse 5 päewa enne walimiste esimest päewa, nimelise tunnistuse wõtmiseks. Nimelise tunnistuse kättesaamine on kindlustuseks, et walija nimekirjas on. Kui ta tunnistust selleks ajaks kätte saanud ei ole, siis peab ta wallamajasse minema.

Ennast nimekirja üles wõtta ei saada mujal, kui wallawalitsuses, sest walla walimisjaoskonna komisjonil ei ole dokumenta, ei ole ka inimesi, kes kirjutama hakkaksid. Pealegi peab inimene nimelise tunnistuse wallamajast saama. Kui tema nimelist tunnistust wallamajast kätte saanud ei ole, siis läheb ta ometi wallamajasse selle järele. Kui ta üldse osa wõtta ei taha, siis jääb ta sinna minemata. Järelikult on selge, kui inimene nimekirjast wälja on jäänud, ei saa ta nimelist tunnistust, ja siis läheb ta wallamajasse ennast üles wõtta laskma. Seda hääletamise komisjonis üles kirjutada ei oleks mingisugust otstarbet, see sünnitab ilmaaegu raskusi. Sünniks ilmaaegne edasitagasi kirjawahetus, ja see ei tule mitte odaw maksma. Isikule, kes tahab, et ta nimekirja üles saaks wõetud, ei tee see mitte raskusi, kui ta neid wallamajasse waatama läheb, kus nad wälja pandud on. Sellepärast ei leia mina mingisugust põhjust selle ettepanekuga ühineda.

Juhataja J. Westholm: § 20. kohta on rhs. Wirma poolt paralleel-ettepanek tehtud. See paralleel-ettepanek tuleb komisjoni ettepanekuga korwuti hääletamisele. (Hääletatakse.) Kumbki ettepanek ei ole absoluutset enamust saanud, sellepärast tulewad nad mõlemad uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) § 20. on nähtawa enamusega komisjoni redaktsioonis wastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse wastu nähtawa enamusega §§ 21—33.

§ 21. Iga hääleõiguslik kodanik võib kaebtusi sisse anda nimekirjas leiduwate eksituste ja puuduste kohta nimekirja kokkuseadwale asutusele, kes kohustatud on kaebtusi 7 päewa jooksul läbi waatama ja nende põhjendatuse korral neid täitma. Wastasel juhtumisel saadawad nad kaebtused oma seletust juurde lisades wastawale administratiiw kohtule otsustamiseks, kes asja esimeses järjekorras läbi waatab.

§ 22. Iga hääleõiguslik kodanik, kel õigus on nimekirja üleswõetud olla, kuid kes nimekirja üles wõtmata on jäänud, on õigustatud igal ajal nimekirja kokkuseadwalt asutuselt nõudma, et teda aja wiitmata nimekirja üles wõetaks. Oma hääleõigus tuleb sarnasel korral hääleõigust tõestawate dokumentidega tõeks teha.

Märkus: Käesolewas paragrahwis ettenähtud õigus lõpeb walimiste ja rahwahääletamise ajaks kaks päewa enne walimiste wõi rahwahääletamise esimest päewa.

V. Rahwahääletamise nõudmisest ja rahwa-algatamise õiguse tarwitamisest.

§ 23. Rahwahääletamise ja rahwaalgatamise nõudmine antakse kirjalikult Riigikogu juhatusesele.

§ 24. Rahwahääletamise nõudmises peab selgelt ära tähendatud olema, misugust seadust tahetakse panna rahwahääletamisele. On nõudmises mitu seadust üles loetud, tunnistatakse nõudmine ainult esimesena toodud seaduse kohta käiwaks.

§ 25. Rahwa-algatamise nõudmine võib ainult ühe seaduseelnõu sisaldada. Wastasel juhtumisel talitatakse eelmise (24) paragrahwi korras.

§ 26. Hääleõiguslik kodanik, kes rahwahääletamise wõi rahwa-algatamise nõudmisega ühineb, peab seda nõudmisel oma allkirjaga kinnitama, sealjuures üles tähendades oma wanust ja elukohta.

§ 27. Allkirjutajate kodanikkude hääleõigus kinnitatakse § 17. ettenähtud asutuste poolt sealsamas ettenähtud nimekirjade põhjal.

§ 28. Kui wabariigi põhiseaduse § 30. ettenähtud tähtaja jooksul rahwahääletamise nõudmist pole awaldatud, wõi nõudmist tarwilik arw seaduslikke allkirju puudub, talitab Riigikogu juhatus waba-

riigi põhiseaduse § 30. põhjal wäljakuulutamata jäetud seadusega põhiseaduse § 53. korras.

§ 29. Wastab rahwahääletamise nõudmine seadustes ettenähtud tingimustele, kuulutab Riigikogu juhatus wälja rahwahääletamise, mis hiljemalt neli kuud peale nõudmise awaldamise ette wõetakse.

§ 30. Põhiseaduse muutmise loetakse rahwahääletamisel wastuwõetuks, kui tema poolt vähemalt pool kogu wabariigi hääleõiguslikkude kodanikkude (§ 17) arwust olnud.

Riigikogu poolt wastuwõetud seadus, kui see wabariigi põhiseaduse § 30. põhjal rahwahääletamisele pannakse, loetakse rahwahääletamisel wastuwõetuks, kui tema poolt sellest hääletamisest osawõtjate enamus on.

Riigikogu poolt wastuwõetud seadus, kui see wabariigi põhiseaduse § 30 põhjal rahwahääletamisele pannakse, loetakse tagasilükatuks, ja rahwaalgatuse korras Riigikogule ette pandud ja selle kogu poolt tagasilükatud seaduseelnõu (wabariigi põhiseadus § 31) loetakse wastuwõetuks, kui esimesel juhtumisel seaduse wastu ja teisel juhtumisel seaduseelnõu poolt rahwahääletamisest osawõtjate enamus on ja see enamus wälja teeb vähemalt poole nende hääleõiguslikkude kodanikkude arwust, kes wiimastest Riigikogu walimistest osa wõtsid.

§ 31. Wastab rahwa-algatamise nõudmine seadustes ettenähtud tingimustele, paneb Riigikogu juhatus nõudmises toodud seaduseelnõu Riigikogule seisukoha wõtmiseks ette, kes hiljemalt nelja kuu jooksul algatamise nõudmise sisseandmise päewast arwates eelnõu kohta oma lõpuliiku otsuse peab andma: kas ta eelnõu seadusena wastu wõtab, wõi jälle tagasi lükkab. Wiimasel juhtumisel kuulutab Riigikogu juhatus wälja rahwahääletamise, mis hiljemalt kaks kuud peale Riigikogu lõpulikku otsust ette wõetakse korras, nagu see wabariigi põhiseaduse § 30 põhjal ette wõetawa rahwahääletamise kohta ette nähtud.

Märkus. Käesolew (31) paragrahw ei ole maksew põhiseaduse muutmise nõudmise kohta, mille Riigikogu juhatus põhiseaduse § 88 nõudmist arwesse wõttes otsekohe rahwahääletamisele paneb.

§ 32. Wabariigi põhiseaduse § 32 ettenähtud uued Riigikogu walimised kuulutab wälja Riigikogu juhatus.

§ 33. Rahwahääletamisele tulewa seaduse ja seaduseelnõu ametlik tekst saadetakse Riigikogu juhatusel poolt § 17. ettenähtud asutusele, kes teksti hiljemalt 20 päewa enne hääletamise esimest päewa asetawad oma ruumi üleüldiseks nägemiseks.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb):
VI. Kandidaatide nimekirjadest.

§ 34. Riigikogu walimisi toimetatakse häälte andmise kaudu ühele selle walimisringkonna kandidaatide nimekirjale, kus kodanik hääletab.

K. Wirma (sd.): I lugemisel juhtisin ma juba tähelepanu selle peale, et sõjawäelastel, kes on sunnitud oma alalisest elukohast eemal elama, neil selle seaduse korra järele wõimatuks on saanud anda hääli sel juhtumisel, kui meil mitu walimisringkonda on, sellele nimekirjale, mis seatakse kokku seal ringkonnas, kus tema kodukoht on. Et seda nüüd parandada, siis teen mina sotsiaaldemokraatide rühma nimel sellele paragrahwile järgmise täienduse: „Kodanikkudel on aga ka õigus teise walimisringkonna kandidaatide nimekirjale hääle andmise kaudu Riigikogu walimisi toimetada, kuid selleks peawad nad kakskümmend päewa enne esimest walimise päewa § 17 ettenähtud asutuste kaudu omale tellima selle ringkonna nimekirjad, millega nad hääletada soowiwad. Teise ringkonna hääletamise sedelite saamise puhul ei anta soowiwadajale tema asukoha ringkonna walimise sedelid.“

Pean tähendama, et kui meil nüüd tõesti 10 walimisringkonda saaks, siis mõnele walijale oma iseseiswa nimekirjaga wõimatuks oleks saanud esineda. Ma pean päriselt imestama, et meil vähemusrahwaste esitajad näisid hääletamisel kõige suurema walimisringkonna arwu poolt olewat. Minu arwates oleks neil siis kõige raskem nimekirja üles seada, sest mida vähem grupp, seda raskemaks läheb temal igas walimisringkonnas walijate nimekirja üles seada. Nad saawad sest nähtawasti teistmoodi aru, kuid tegelikult oleks neil wõimalus häält anda nende nimekirjade poolt, mis on kuskil olemas. Ma arwan, et kulude mõttes iseäranis tähtis see paksematele rühmadele on, sest et neile nimekirjade saatmine ja nõutamine odawam tuleb, kui nii mitmes kohas ei tule korraldada nimekirjade sisseandmist ja neile allkirjade saa-

mist, mis ühe nimekirja sisseandmiseks tarwis on.

Juhataja **J. Westholm**: Sõna on lõpukokkuwõtteks komisjoni aruandjal.

Aruandja **A. Anderkopp**: Mind paneb imestama järjekindlusetus, kuidas siin esinetakse. Mulle tuletab see ettepanek meelde juhtumist, mis omal ajal Saksamaal oli, kus kawatseti nendele sakslastele hääletamisest osawõtmise õigus anda, kes väljaspool oma riiki asusid. Tuli välja, et see oli täiesti wõimatu. Sarnane on ka see ettepanek, mis rahwaesitaja Wirma teeb, ma ei tea, et tema kuskil teostatud oleks. Kujutame ette, et maa on 10 walimisringkonnaks jaotatud, kuid ma usun, et ennem 6 läbi läheb, kui 10, seda otsustan ma tänase hääletamise järele. Praegu on 10 kandidaatide nimekirja sisse antud wõi kui tahate wõtame 20. Tuleb välja 120 nime, millal teie seda kokku arwate, see on nii keeruline. (K. Wirma, sd.: Kasteie 200 lugeda ei oska?) Mina tean seda, mis on väljamaa praktikas ja minu arwamise järele on see walimise wiis ja kokkuarwamine niiwõrd keeruline, et ta esiteks kole pika aja wõtab ja teiseks kole raske on. (Wahelrääkimised.) Olge head, tulge rääkige siit, aga mitte koha pealt, ma tähendasin juba eile seda. Minu arwates teeb see asja keeruliseks, nii et ma selle ettepanekuga ühineda ei saa.

Juhataja **J. Westholm**: Rhs. Wirma poolt on § 34. juurde täiendus tehtud. (Hääletatakse.) Hääletamisel on parandus nähtawa enamusega tagasi lükatud. (Hääletatakse.) § 34 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): § 35. Kandidaatide nimekirjad antakse ringkonna komiteele, hääleõiguslike kodanikkude poolt hiljemalt nelikümmend wiis päewa enne walimiste esimest päewa.

Juhataja **J. Westholm**: (Hääletatakse.) § 35 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Anderkopp** (loeb): Iga kandidaatide nimekiri peab vähemalt 50 hääleõigusliku kodaniku poolt alla kirjutatud olema. Nimekirjas peab olema tähendatud iga ettepanewa kandidaadi perekonnanimi, nimi ja isanimi ning elu-

koht. Nimekirjale peab juurde lisatama kõigi kandidaatide poolt teadustused, et nad nõus on endid selle nimekirja järele hääletada laskma. Teadustused võib ka peale kandidaatide nimekirja äraandmist ringkonna komiteele anda; kuid hiljemalt nelikümmend päewa enne walimiste esimest päewa.

Nimekirjale võib ka ta ettepanija organisatsiooni nimetus juurde lisatud olla, niipalju kui see seadusele ja kõlblusele vastu ei käi, mille üle ringkonna komitee otsustab.

K. Wirma (sd.): Sama nagu § 19. juures on ka siin nimedega kirju lugu. Juba § 19. juures rääkis ma, et isanime asemel tuleks sisse võtta sündimise aeg, nagu see juba kõigis maades, kus rohkem kirjaoskajad elanikud, tarwitusele on võetud. See asi ei ole mitte nõnda tõsine, nagu komisjoni aruandja wastuwaidlused § 19. juures seda näidata tahtsid. Sündimise aja sissewõtmisega saaksime meie täpisealt walitawa wanuse ära määrata, mis walimise juures ikkagi tähtis on. Kui seda walijate nimekirjade kokkuseadmise juures arwesse ei wõeta, siis ei saa ma üldse sellest korrast aru, et walitawate sündimispäewa ei saa kindlaks määrata. Seda kõik arwesse wõttes teen ma § 36. juurde paranduse, nimelt kõlaks selle paragrahwi teine lause nõnda: „Nimekirjas peab olema tähendatud iga ettepanemise kandidaadi nimi, perekonnanimi, sündimise aeg ja elukoht.“

J. Jans (sd.): Ma arwan, et see 40 päewa, mis siin on määratud teadustuste äraandmiseks, liiga pikk aeg on, ja et seda 20 päewa peale lühendada wõiks.

Juhataja J. Westholm: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja A. Anderkopp: Mis puutub härra Wirma ettepanekusse, siis ei ole see sugugi otstarbekohane. Ei ole sugugi halb, kui poliitikategelast ka isanime järele tuntakse. Mis nüüd puutub wanusesse, siis ei saa ma mitte aru, mis sugune tähtis ühendus wõib sellel walimistega olla. Kas walijale tõesti nii väga tähtis teada on, kui wana see isik on, keda ta walib, sest inimeste tegewust ei hinnata mitte wanuse järele. Mis puutub rahwaesitaja Jans'i ettepanekusse, siis on see täiesti wastuwõtmatu. Pärismatemu on, kui näiteks maa 6-ks walimisringkonnaks saaks jaotatud, seda nii lühikese aja jooksul ringkonna komiteele ära

anda ja sealt wastawale asutusele. Seda on meile näidanud selgesti Asutawa Kogu walimiste praktika. Wäga mõjuwatel põhjustel ei saa ma kumbagi ettepanekuga ühineda.

Juhataja J. Westholm: § 36. kohta on sisse tuinud kaks parandust: rhs. Wirma ja rhs. Jans'i poolt. Kumbagi parandusega ei ole komisjoni aruandja ühinenud, sellepärast tulewad nad eraldi hääletamisele. (Hääletatakse.) Rhs. Wirma ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. (Hääletatakse.) Rhs. Jans'i ettepanek on nähtawa enamusega tagasi lükatud. (Hääletatakse.) § 36 on nähtawa enamusega komisjoni redaktsioonis vastu wõetud.

Aruandja A. Anderkopp kannab ette ja eraldi hääletamisel wõetakse vastu nähtawa enamusega §§ 37—39.

§ 37. Kandidaatide nimekirja sisseandja kodanikkuderühm peab nimetama oma esitaja, kes tema poolt walitud on ringkonna komiteega asjade ajamiseks ja sellest komiteest osawõtmiseks. Kui esitajat nimetatud ei ole, siis tunnistatakse selleks esimene neist, kes kandidaatide nimekirjale alla kirjutatud.

§ 38. Eelmises (37) paragrahwis tähendatud esitaja nimetab oma äranägemise järgi oma kandidaatide nimekirja esitajad jaoskonna komisjonidesse.

§ 39. Iga hääleõiguslik kodanik wõib ainult ühele kandidaatide nimekirjale alla kirjutada. Sel juhtumisel, kui üks ja seesama kodanik mitmele nimekirjale on alla kirjutatud, loetakse tema allkiri ainult sel nimekirjal makswaks, mis esimesena ringkonna komiteele antud.

Juhataja J. Westholm: Sõna on korra kohta rahwaesitajal Seljamaa'l.

J. Seljamaa (töer.): Ma teen ettepaneku praegu selle eelnõu lugemist katkestada. § 40. näeb ette, et nimekirjas ettepanemise kandidaatide arw ei wõi olla 5 ega üle 30 olla, see on ette nähtud sel korral, kui walimisringkondi 10 on, praegu on meil aga ringkondade arw veel vastu wõtmata, ja meie ei tea, mitu ringkonda järgmisel koosolekul saab vastu wõetud, selle järele kujuneb aga kandidaatide arw, tähendab see miinimum ja maksimum, kui palju wõib üles seada, ja selle-

pärast teen ma ettepaneku eelnõu lugemist katkestada, loomulikult — koosolek lõpetada.

Juhataja **J. Westholm**: Sõna on rahwaesitajal Nurk'il korra kohta.

H. Nurk (sd.): Ma teen ettepaneku § 40. arutamine lahtiseks jätta, kuna teiste lugemises edasi tuleks minna.

Juhataja **J. Westholm**: Sõna on rahwaesitajal Seljamaa'l oma ettepaneku kohta.

J. Seljamaa (töer.): Ma tähendan niipalju, et järgmine § 41. on ka seotud § 40-ga. Siin on öeldud, et ühte ja sedasama isikut võib kõige rohkem 3 ringkonnas kandidaadina üles seada, kuna

meil jällegi ringkondade küsimus lahtine on, siis ei saa meie seda küsimust ka arutada, nõnda et ilmaaegust raskust eelnõu vastuwõtmise juures ära hoidma peaks, ja sellepärast toetan ma endist ettepanekut — koosolek lõpetada.

Juhataja **J. Westholm**: Kes on koosoleku lõpetamise poolt? (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada. Tehakse ettepanekut järgmise koosoleku kohta? (Wahelhüüe: Homme harilikul ajal.) Teisi ettepanekuid pole tehtud, selle vastu ei waielda, loen ta wastuwõetuks ja lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **J. Seljamaa**.

Abiesimees **J. Westholm**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.